

623

1817

H. Jax ~~1660~~

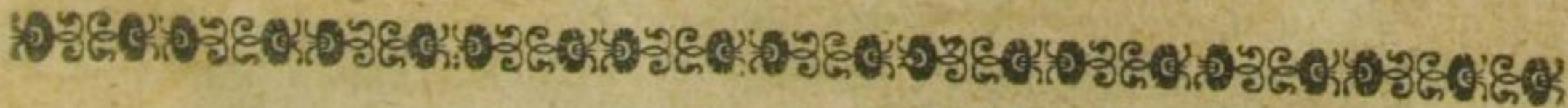

Cygnai.

CHRISTIANI SCHLEGELII
DE
NUMMIS ANTIQUIS
GOTHANIS ET
CYGNEIS
DISSERTATIO.

Bilibaldus Pirckheimerus in Præfatione ad Hermannum Nevenarium
Comitem ac Præpositum Colonienfem.

Quid absurdius, quam Germanos orbem describere univer-
fum, patriam tamen interim propriam nequaquam ex
oblivionis vindicare barathro?

ARNSTADII, [1701]
Sumptibus, JOHANN JACOBI WINCKLERI,
Bibliop. Dresd.
Typis NICOLAI BACHMANNI.

CHRISTIAN SCHLEGEL

NUMMIS ANTIQVARIIS

GOTTHALDUS

CYGNIS

DISSERTATIO

de rebus antiquis et numis in Graecia et Asiae Minoris

et in Italia, Aegyptu, Syria, Arabia, Persia, India, Sina

et in alijs partibus orbis antiquis et modernis

scripturae Joh. N. Nicolai Wittgensteinii

in Niccolai Bachmannii

N

1658 A.F.

8

ANGVSTVS D.C.

13

TE GVP

STYLUS

I. N. J.
CAPUT I.

De

NUMMIS GOTHANIS.

§. 1.

Nus propemodum & alter effluxit annus, ex quo alii intentus operæ, ferias meis qualibuscunq; indixi Musis, circa *Nummos Thuringicos & Misnicos* alias ex promisso & pro viribus occupatis. Nunc verò Amici cujusdam exstimulatus literis, eas ut ad vetus officium redire jubeam, illa ipsa, qua istum prosequor, facit observantia. Alphabeti equidem, aut alio quovis vel dignitatis vel antiquitatis observato ordine *Thuringia* ista ac *Misnia* Urbium fragmenta à me L. B. non expectabis, nec ut id faciam, instituti mei permittit ratio; sed libera saltim ac tumultuaria prope commentatione ista explicata, lucique pristinae, ceu spero, restituta, ut æqui bonique saltim consulas, majusque meum vel in hac parte discendi studium, quàm docendi desiderium credas, est quod in limite hic statim maximo Te rogatum cupio opere.

§. 2. Scilicet postquam *Epistola de Nummis Altenburgensibus* ad Amplissimum Virum W. E. TENTZELIUM perscripta, (a) potissimum id egerim, ut illos nummos, quibus *rosa manus* ab una parte est impressa, ab altera verò vel *crux* solum, vel *Leo cruci* inhærens conspicitur, *Altenburgo* vindicarem, idque tum ex specialibus hujus Urbis perantiquæ Insignibus, tum ex Notitiis, olim

A

ibi-

(a) Anno nempe 1696, Dresdæ, 4t.

ibidem officinam monetariam fuisse, clarè asserentibus; alios subinde data hac occasione produxi, *gemina figura ab utraque facie conspicuos*, indicatis tamen simul illis Civitatibus, quæ istos olim in lucem dedere, *Hala* scilicet *Svevorum & Francofurti Imperii Urbe libera*.

§ 3. Et hoc potuisset videri satis, me quippe tunc saltem de *figura, materia, etate, valore, nomine Nummorum* istorum *Munie*, cujus nativum nec postremum decus Urbs illa **ALTENBURGUM** celeberrima hucusque servat, sollicito; at *originem* istam his characteribus signandi curatius exinde scrutaturo altius repetendam esse videbam facilè: id nunc facturus, inque proëmio hocce progressurus, quousque mihi certis subnixo autorum testimoniis licebit.

§ 4. Cum ergo ibi jam ostenderim, **ALTENBURGUM** Civitatem non solum *antiquioribus temporibus*, quibus *Urbs Imperialis* superbiit *nomine*, monetam emisisse, sine dubio vel *aquila monocephala* (que ipsius aliàs fuit *ordinarium dèγμα* (b) & in aliis quoque Civitatum Imperialium nummis, olim hodieque conspicitur) signatum, qualem Tab. II. n. 24. exhibui, vel *sola littera A.* antiquiori figura insignem, qualem medii moduli me a-

liquan-

(b) Hæc aquila alis expansis & *μονοκέφαλος* circumscripta est in sigillo antiquissimo Civitatis Anno 1273. usurpato his literis: S. (h. e. Sigillum) **BURGENSIUM IN ALDENBURC**; Insignibusque his usa est civitas ad annum circiter usque 1358. Illorum delineationem hic subjeci:

liquando vidisse (c), memini, Tabula II. n. 23. hic adductum; sed & illo adhuc tempore, quo jam in *Marchionum* pervenerat manus specialem ex singulari gratia nactam indultum, nummos, quamvis minores saltim, *aliarum urbium exemplo* cudisse, à me sub numeris 19. 20. & 21. in citato schediasmate allatos; de origine ipsorum dispiciendum nunc erit pluribus.

§. 5. Prius verò quam ad hanc descendamus, *utrumque* quod diximus, paulo certius adhuc corroboratum dabimus. Et prius quidem quod attinet, illud facilè ex frequenti non solum *veterum Denariorum Altenburgensium*, sed & ipsius *Monetae Altenburgensis ac Monetariorum* ibidem in antiquis diplomatibus mentione evincitur. Nobis in præsens ex multis pauca sufficiant, eoque certiora, quo clariora.

A 2

f. 6.

(c) Hunc, ut est, æri incisum Tab. II. n. 23. exhibui. Et quamvis non nesciam, illum ab aliis referri ad nummos *Stadtbergæ Civitatis*, (*Eresburg olim dictæ*) quod ejus monasterium *Benedictini ordinis* ibidem à *Carolo M. Imperatore Anno 799.* primum fuerit in *Saxonia* fundatum, adeoque antiquum tum in nummis, tum alibi præ se tulerit; Ita enim **A** Nobiliss. *Paulini* in der Zeit kühnenden erbaulichen Lust P. I. p. 378. Darumb liesen hiebevör die *Stadtberger* allemahl ein *A* auff ihre Münze prägen zum Andencken/ daß sie die erste und älteste in ganz *Sachsen* wären / bey denen der Gottesdienst würcklich eingeführet worden. Et paulo ante: Diese (Kirche) trägt zum Merckmahl ihrer ersten Geburth/ und Vorzugs vor allen andern in *Sachsen* noch jesso (wie es hinten an der Kirch-Thür in Stein gehauen zusehen ist) ihr altes *A*. Dann daß *Käyser Carl* nach den Alphabet gestiftet und jedes zum Kennzeichen mit einen göldnen Buchstab/ so an etlichen noch zusehen ist/ wie sie auf einander gefolgt/ bemerckt habe / ist auch aus dem *Glossiren des Sachsen-Spiegels* zusehen; Ab aliis vero *Alberto*, *Thuringiæ Landgravio*, quod ille literas *DV*, *Duringiam* forte denotantes, siste re

§. 6. Nempe anno jam 1256. cum Civitas pignoris loco *Heinrico* illustri, Marchioni Misnensi à Rege Rom. Friderico II. traderetur, ita Monetæ inter alia specialiter in privilegio fuit prospectum: (d) *Moneta vestra* (Altenburgensis) in statu pristino permanebit. Ita videlicet, quod decem & novem solidi cambiantur pro marca. Quicumque autem civium vestrorum Monetarius dederit novorum denariorum & inconvulsorum plus uno solido quam ipse in cambio pro marca dare consueverit, monetarius eam marcam argenti dabit. Insuper civis à cive, vicinus à vicino unam duntaxat marcam interdum potest cambire. Cum denariis ALDENBURGENSIS MONETÆ quatuor comparari debent, videlicet *Annona, Mel, Hinnulus* (ut habet avtographon, qui tamen nihil aliud est quam lupulus, Hopffen) & *Lana*, cetera cum ceteris monetis indifferenter possunt comparari. MONETARIUS nullum denarium ALDENBURGENSIS MONETÆ confringet, quantumcunque sit antiquus. Tam egregie integritati monetae Altenburgensis tunc temporis à Marchione suo fuit provisum, ut exinde non mirum sit, eandem dehinc per aliquot durasse secula. Audiemus ergo nunc frequentiore ejusdem sequentibus annis in diplomatibus mentionem, ac in compendium à nobis redactam. Anno scilicet 1258. *Heidenricus*, Commendator Fratrum Domus Teutonice in Altenburg literis publicis (e) confitetur, Ecclesiam Monasterii S. Mariae Virginis ibidem in Monte dudum recepisse à se

fistere videatur, assignari: quod tamen non esse, & à quovis alio, quam illo ipso signatum esse, alibi docebo; credo tamen fieri potuisse, ut & Altenburgum suos nummos lit A. signaverit aliarum urbium exemplo, initiales nominis sui in nummis saltim ostentantium, licet illi opinioni accedere malim, eam aquilam in nummis usurpasse. Et nescio, an non ipse ille, quem num. 24. Tab. II. æri incidi feci eidem sit tribuendus, exactè quippe cum sigillo Urbis Altenburgensis antiquo, conveniens? Asservatur in Nummophyl. Vinar. sub Henrici Jll. nummis, à quo sine dubio ibidem cufus.

(d) Datum est hoc ipsum privilegium ab Henrico illustri an. citato 1256. Indiēt. XIII. Tertio Non. Decembr.

(e) Data sunt Non. April. Indiēt. 3. dicto anno.

à se pro tribus mansis Heidenrici Puella Civitati Altenburg adja-
centibus, QUINDECIM SOLIDOS NUMMORUM AL-
DENBURGENSIS MONETÆ &c. Sequenti anno 1263.
Salomon, Præpositus supra dicti Altenburgensis Monasterii, diploma-
te confirmat (f) duas Marcas argenti singulis annis solvendas in
MONETA ALDENBURG, *accedente consensu Domini Alberti*
Principis terre, cujus dominio dicta Moneta pertinuit, quas Ulricus,
Sacerdos Plebanus in Essenvelt, Monasterio dicto legaverat. Eo-
dem quoque anno (1263.) Thimo de Litznic miles cum consen-
su laudati Landgravii Alberti saepe dictæ Conventuali Ecclesiæ
& fratribus B. Virginis in monte Altenburg duas marcas redi-
tuum annualium in MONETA ALDENBURC in perpe-
tuum dedit, quos redditus dictus Dominus Thimo in EADEM
MONETA habuerat AB IMPERIO EX ANTIQUO, quas-
que duas marcas MONETARIUS CIVITATIS IN ALDEN-
BURC, quicumque pro tempore exstiterit, in Feste B. Martini
Confessoris annis singulis Custodi ejusdem Ecclesiæ persolve-
re debuit. Et quando diplomatis Autor pergit, indicatque,
quod illarum marcarum tres fertones cedere debeant pro vino &
oblatis ad divinum officium, unus præterea in anniversario mini-
stretur, de residua vero marca consolationem sibi Fratres faci-
ant in Quadragesima; simul palam fit, Marcam olim ex quatuor
fertonibus (viertingen) constituisse. (g) Anno 1275. Heinricus
Clipeator, Senator Altenburgensis, unum talentum nummorum,
annui census in MONETA ALTENBURCH à Bertholdo Mone-
tario eximere, & solutum reddere promisit per manum Alberti
Burggravii cum consensu Alberti, Landgravii Thuringiæ, Ec-
clesiæ Monasterii Altenburgensis. (h) Porro, Philippus Rex
eleemosynam faciens, eidem Ecclesiæ in dotem altaris S. Galli
unum talentum nummorum in MONETA ALTENBURC ap-
propriavit, cujus piæ devotionis vestigia sectans Albertus, Burc-
gravius in Altenburg, unum pariter talentum (verba semper studio

A 3

reti-

(f) Datum est Altenburgi 1263. V. Non. Mart. Indiēt. VII.

(g) Dat. 5. Non. Martii 1263.

(h) Diploma Alberti Landgravii datum est an. 1275. Indi-
ctiois anno III.

retinemus Notitiarum) in predicta MONETA eidem Ecclesie liberè anno 1279. contulit. Quo anno etiam Henricus, Advocatus de Wida, dictæ Ecclesie iterum duo feoda in villa Buschorwe, solventia annuatim in Festo S. Michaelis duos pullos, viginti septem solidos nummorum, novem modios siliginis, & dimidium modium tritici ALTENBURGENSIS MONETÆ & MENSURÆ, quæ Merbothe de Smolne & Domina Adelheydis de Buschorwe, Conradus & Gisela legaverant, confirmavit. (i) Anno 1286. Theodericus, Thuringorum Junior Landgravius, toties laudatæ Ecclesie iterum duas marcas argenti & duo talenta nummorum in MONETA ALDENBURC Notitia publica adscripsit. (k) Non minus & Rudolfus Rex anno 1290. 4. Idus Novembris (verba sunt ipsius Notitiæ) Cœnobio S. Mariæ in monte ante Altenburch Ordinis Augustini Canonicorum Regularium inter alia & duas marcas argenti in MONETA ALTENBURC & tria talenta nummorum insuper, aliaque duo talenta in EADEM moneta, quæ hæredes Merbotonis de Smolne ab Ecclesia hæreditate possederant, confirmavit. (l) Atque ut ex sequenti seculo aliquot adhuc producamus testimonia, sciendum est, quod anno 1306. Albertus, dictus de Homlo, Judex terre Plisnensis, eidem Ecclesie unum hortum olerum ad Gerstenberch situm, unum talentum denariorum ALTENBURGENSIS MONETÆ in Festo S. Martini census annui solventem contulerit. (m) Immo Albertus Cæsar anno sequenti 1307. quatuor talenta nummorum in MONETA ALDENBURCH quondam Henrici Monetarii & uxoris suæ Domine Jutte in dotem toties laudatæ Ecclesie diplomate (n) adscripsit, atque ita, ut duo cedant, in usum Domi-

(i) Dat. dipl. 1279. Indiēt. 12.

(k) Dat. Altenburch 1286. Indiēt. 15.

(l) Dat. Altenb. anno dieque supra notatis.

(m) Dat. Altenburch Prid. Non. Nov. Indiēt. 5. cit. anno.

(n) Datum illud est in Terra Plisnensi prope Rigitz (forte hodiernum Regis est) Anno 1307. Indiēt. 7. IV. Idus Novemb.

*Dominarium istius Ecclesie & reliqua duo sint fratrum sive De-
minorum montis consolationibus assignata. Præte-
rea Anno 1314. Hermannus, dictus de Egra, Gardianus Fra-
trum minorum in Altenburch, vendidit Conventui S. Vir-
ginis ibidem unum mansum in villa Fauren singulis annis in festo
Bartholomei solventem unum talentum nummorum ALDEN-
BURGENSIS MONETÆ. (o) Anno 1326. Joh. Anarcus &
Henricus Fratres, dicti de Wildinwels, Monasterio laudato tradide-
runt duos mansos sitos in pago Puthozewe (Puthesey) persolven-
tes tres marcas annui census PONDERIS ALDENBUR-
GENSIS. (p) In diplomate denique Regis Ludovici anno 1344.
(q) conscripto, mentio injicitur quatuordecim talentorum
latorum denariorum in MONETA IN ALDENBURCH; iis-
demque prorsus verbis, ut supra retulimus. Fridericus Srenuus
& Balthasar, Marchiones Misnienses, & Landgravii Thurin-
giæ anno 1356. Notitia Rochlizii vigilia quarta post diem Ja-
cobi Apostoli exarata præceptum Henrici illustris circa mone-
tam Altenburgensem repetunt. (r) Sed nunc etiam
aliquid*

(o) Dat. est dipl. 1314. in die S. Egidii. Indictione 12.

(p) Dat. est dicto anno feria II. qua cantatur Quasimod-
ogeniti pridie Kal. April.

(q) Subscriptio ita habet hujus diplomatis: Francenford
feria V. ante fest. S. Catherine Virg. Anno Domini
M. CCC. XLIV. regni nostri anno trigesimo, impe-
rii verò decimo septimo.

(r) Hujus versio Germanica ita sonat: Euer Münze
bliebet dir bey yren erstin stehen. Also daß man neun-
zehen Pfennige wechselln soll vor eine March / welcher
euer Bürger einer deme Münzmeister der neuen
Pfennige und der unverworffen oder unverschlagen ei-
nes Schillings übergiebet / denn er pflieget in Wechs-
sel zugeben vor eine March / deme soll der Münzmei-
ster eine March Silbers geben. Darüber mag ein
Bürger von dem andern / ein Nachbar von den andern
zu stunden eine March wechselln. Mit Pfennigen Al-

aliquid de Monetariis ipsis Altenburgensibus adjiciendum esset, eorumque series afferenda, quousque ea haberi possit; sed nobis festinantibus, eamque operam in aliud potius tempus rejicientibus sequentes saltim occurrerunt. *Henricus* videlicet anno 1263. teste diplomate *Alberti, Thuringie Landgravi, & Salomonis Præpositi Altenburgensis; Bertholdus A. 1275.* referente eum *Notitia Friderici Cusmanni, Sculteti Altenburgensis; Henricus A. 1299. & 1301.* vi literarum *Theoderici Præfecti de Aldenburch, & Alberti Burgravii in Aldenburch.* Et quid plures? Cum hi ad demonstrandum id, quod nobis sumimus, in præsens sufficiant. Quæ sane nos abunde non solum edocent, quod olim ad *Regem Romanorum*, sequioribus vero temporibus, ad ipsos *Marchiones Misnenses Altenburgensis* spectaverit *Moneta*, sed etiam quid *marca* ibidem valuerit, quot *solidus* illa fuerit commutanda, quot *fertones* sub se continuerit, quo nomine ipsi *nummi venerint*, qua cum *cura conservati fuerint*, & quidnam illis ipsis & non aliis necessario coëmendum semper fuerit; ut adeo de antiquioribus hisce dubitandi occasio nulli sit relicta, nisi illi, qui nodum in scirpo velit quæsitum.

§. 7. Posterius verò quod concernit, nempe ab *Altenburgo Marchionum* etiam temporibus nos accepisse nummos, in supra nominata Epistola à nobis id non tantum fuit ostensum, sed & adhuc in præsens confirmabitur ulterius, si accuratius nunc ad origines illorum attendamus & universum hujus monetæ generis successum.

§. 8. Enim vero extra omne dubium credimus positum & communi quasi consensu comprobatum, *Haleros* ab *Hala, Suevia* Urbe antiqua, primum signatos, esse omnium antiquissimos, nomenque suum ab hac ipsa urbe simul primum esse indeptos.

§. 9.

tenburger, Mûnzen soll man viererley kauffen Korn/ Hopffen/ Honig und Wolle/ andere alle Ding mag man mit allen andern Mûnzen unter einander kauffen. Der Mûnzmeister soll keinen Altenburgischen Pfennig zubrechen/ ob er wohl alt ist.

§. 9. Halam siquidem, Svevorum, ut diximus, Urbem primum nobis dedisse illos, qui cruce ab una, manuque ab altera parte & sine literis signati ex ære argentoque cusi fuere, insignia persuadent olim hodieque ab hac ipsa urbe usurpata, nec deest autoris luculenti testimonium. Duplex etenim, referente Martino Crusio (5) Hale olim Senatorum fuit genus, alterum ex Nobilibus & Patritiis, cujus insigne existit manus; alterum ex ordine plebejo, in quorum sigillo crux comparuit; sed hæc insignia post compositam gravem anno 1347. inter Senatum diversis generis controversiam, deinceps coaluerunt, manu & cruce in campo rotundo simul positis.

§. 10. Hinc creditu in proclivi est, illos Nummos, qui ab una parte manum, ab altera crucem referunt, ante annum 1347. fuisse conflatos, divisis utpote tunc adhuc existentibus insignibus laudatis, quamvis illi fortius non repugnaverimus, asserenti, nec post illa tempora statim ob summam imperitiam, ne dicamus stupiditatem, sculptorum duplex scutum parvo includere spatio nescientium, fuisse conjuncta & in una area simul visa, aut ipsos Hallenses veterem usum typumque ubivis terrarum jam cognitum receptumque retinere maluisse, donec superiori nostroque nunc præcipiti seculo peritiores artifices id tentaverint, felicissimeque illa una expresserint area, ut ipsorum nummorum majoris minorisve moduli sub numero 10. & 11. ibi adductorum contestatur aspectus. Ut adeo de figura ipsorum plane amplius non restet dubium, clarè insuper comprobante Martino Crusio, (1) licere Hallensibus cudere monetam, in qua sit manus & crux in aquila, quod posterius tamen ratione aquilæ de recentioribus superioris & hujus seculi saltim intellectum sine dubio cupit, illa in veteribus plane non comparere.

§. 11. Ac ne quis de antiquitate illorum forte ambigat, librarum Hallensium (quarum computatio sine dubio ex halleris constitit) usum ab anno jam 1289. probatum dabimus, idque

(1) Annal. Svev. Parte III. p. 499.

(2) Annal. Svevorum 2. 7. f.

ex diplomate (u) transactionis Senatus Haidelbergensis cum Ludovico Palatino, quod sic habet: Nos Scultetus, Scabini & universificives in Haidelberch tenore præsentium profiteamur, quod cum Severissimus Dominus noster Ludovicus, illustris Comes Palatinus Rheni, Dux Bavarie inspectis nostris defectibus, quos sustinimus, hanc nobis gratiam fecerit, quod in proximo festo B. Martini & in subsequenti termino pro petitione (Beed vulgo) quolibet anno de quadringentis libris Hallensibus stare vult contentus; nos è converso promisimus & promittimus per præfentes, quod ei eandem summam quadringentarum librarum annis singulis in dicto termino persolvamus.

§. 12. Nomen insuper Halleros seu Hallenses ab urbe Hala non secus ac Byzantini à Byzantio, Turonenses ab urbe Turono, Valenses seu Thaleros à Valle Joachimica fuisse sortitos, id ipsum non solum tunc aliorum, Telemanni Frisii (x) nempe & Goldasti (y) circa illorum etymologiam opinionibus rejectis, inculcavimus, & summi præterea Viri Marquardi Freheri (z) verbis: HALLENSES, minutissime moneta usualis genus apud HALAM Sveciæ PRIMO signatum. Olim & nunc in usu LIBRÆ HALLENSES; itemq; Pauli Hachenbergii calculo: Hallenses, scribentis, ab Hala Svecorum oppido nomen hausere, tanto olim in usu, ut omnis fere pecunia inde appellationem traheret. Vulgo enim ante unum & alterum seculum audias libras Hallenses, (Pfund Heller) quibus omnes contractus rerumque pretia expediuntur, comprobavimus; sed & nunc

(u) Datum est illud Haidelberchæ anno Domini 1289. 16. Cal. Martii & adductum à Frehero in Antiquit. Palat. p. 102.

(x) In speculo rei monetariæ haleros à dimidio derivantis scribentisque: Ein Heller gleich als ein halber (sc. Pfennig) daher er dann an vielen Orthen ein Helbling/ auff Sächsisch aber ein Schärff genennet wird.

(y) T. I. p. 2. p. 294. Rerum Alemannicarum: Haller nobis ut & Slavis Halitz dicitur quasi halber.

(z) In tractatu de re monetaria Germanorum aliorumque populorum.

Carolus du Fresne adjicimus, in Glossario suo idem nobiscum de hoc nostro negotio sentientem, *Hallensesque* monetas *Halla* cusas interpretantem; ut hic studio prætereamus *Chronici veteris Noribergensis* verba huc spectantia, à nobis infra mox afferenda.

§. 13. Hoc vero *Numismatis* genere undiquaque invalescente atque per celebri, perque hominum manus currente, frequentissimè, *alias subindo urbes*, quibus monetam signandi potestas tunc competiit, ob celebritatem ac valorem jam adeptum, non exiguo numero illud fuisse *imitatos, eandem suis nummis imprimendo figuram*, credibile redditur admodum, si consideramus, *edictis id propter opus fuisse Casareis*, non solum illas urbes, quibus in sequentibus temporibus debebat esse licitum, ad certum & quaternarium quidem numerum redigentibus, sed & his ipsis *urbibus* insuper certas *conditiones præscribentibus*. Utrumque non excogitatis rationibus, sed *Chronici* cujusdam *veteris Noribergensis*, recentiori stylo donati, verbis sistam clarissimum.

§. 14. Verba ejusdem huc facientia sunt hæc: Anno 1356. hat Carolus der Kaysfer eine Ordnung gemacht / wie es mit Münzung der Heller gehalten werden solte / was man Schlagschaz davon nehmen / und wie man die Ambleute davon bezahlen solte / und daß auff eine Hällische Marck gehen sollen 31. Schilling und 4. Heller / darauff soll man Hand und Creutz sambt einen Unterzeichen (nemlich selbiger Stadt / die solche ausmünhet) schlagen / damit man das Geld erkennen könne / auch solle man zu 100. Pfund Hellern ein Pfund Helbling schlagen / und hat darbey ausdrücklich statuiret und befohlen / daß solche Münze zu Nürnberg geschlagen werden solle. Datum Sulzbach am Tage Sebastiani und Fabiani anno 1356. Dieser Heller Münze hat sich auch die Stadt Nürnberg gebraucht / und haben die Heller ohne Zweifel den Nahmen von der Stadt Halle in Schwaben / welche noch heutiges Tages in ihrem Stadt Siegel Hand und Creutz führet. Ex quo sole elucet clarius anno jam 1356. *Noribergam* & sequenti tempore

Caroli beneficio secutam fuisse *Halam* in conflandis haleris, e-
 jusdem prorsus cum Hallensibus figuræ, quamvis hic indigi-
 tatos Noribergenses cum signo proprio, quod sine dubio *aquila*
 fuit, videre nobis nondum contigerit. Novimus tamen in-
 terea, quantum *Hallensis* seu potius *Noribergensis marca halerorum*
 tunc valuerit, 3 i. scilicet *solidos* [Schillinge] & 4. *haleros*, adeo-
 que longè diversa fuerit ab *Allenburgensi*, cujus valorem supra
 indicavimus; & quod distincta fuerint numerorum genera *ha-*
leri ac *semihaleri* (Heller und Helblinge) librisque illorum 100.
 cufis, horum demum *una* semper *libra* debuerit confici. Con-
 firmamur denique in supra asserta sententia, *haleros* nomen
 suum *Hale* Sævorum urbi debere, idque ex ipsorum insigni-
 bus probari posse luculentissime.

§. 15. Non minus & alterum à nobis supra traditum ejus-
 dem Chronici autor inculcat, scribens: Anno 1385. hat König
 Wenzel verordnet / daß in 4. Städten / nemlich Augspurg/
 Nürnberg/ Ulm und Halle und sonst nirgends anderswo solten
 gemünzet werden Heller mit Creuz und Händen/ die solten in
 Francken und Schwaben und in allen darinnen gelegenen
 Städten genommen werden ein Pfund für einen guten Rhein-
 schen und Ungarischen Gulden/ und soll an Korn halten ein
 drittel löthiges Silbers und 2. drittheil Zusatz und an der
 Zahl sollen gehen 49. Schilling und 4. Heller auff eine Nürn-
 bergische Mark/ und soll eine jede Stadt ein sichtiges Zei-
 chen drauff schlagen/ daß man sie wohl erkennen möge. Fünff
 und zwanzig Pfennige haben sollen auff ein Loth gehen/ sonst
 hat man Macht gehabt/ solche zu zerschneiden. Die Stadt
 Ellenbogen in Böhmen muß dem Römischen Käyser/ wenn
 Er dahin kömmt/ einen hölzern Becher voll kleiner Augspur-
 gischer Heller geben/ solche seynd viereckigt/ haben auff der einen
 Seiten ein Creuz/ auff der andern das Augspurgische Wap-
 pen. Ex quo iterum discimus, seculo quarto & decimo restrictam
 horum halerorum fuisse imitationem à *Cesare Wenceslao* ita, ut
 hac forma hacque figura haleros dare nulli plane amplius lice-
 rit urbi Imperiali præterquam *Hale*, utpote sedi propriæ & ma-
 tri;

tri; *Noribergæ* deinde, quæ concessionem hanc ab antecessore *Carolo Rege* jam impetraverat, ceu supra modò audivimus; *Ulme* postea, cujus equidem nummos perinde ac *Noribergæ* hujus figuræ nondum contemplari ac contrectare nobis fuit concessum; & denique *Augustæ Vindelicorum*, cujus urbis nummum tum manu & nucce pinea ab una saltim parte numero 2., tum cruce ab una, insignibus verò *Augustanis* ab adversa parte n. 3. signatos [quales *Ellenbogenses* in *Bohemia* *Cæsari* adveniēti donare necesse habent] olim in tabula æri incisos jam produximus. Constat nunc, ubi terrarum hi nummi frequentius comveaverint, in *Franconia* scilicet & *Suevia* quam maximè; patet, cui responderit *libra Norimbergensis*, aureo *Rhenano* puta, vel *Ungarico*, quidnam interna ejusdem bonitas continere debuerit tertiam sc. partem argenti puri & duas partes æris, quod addi semper argento consueverit; porro, quod *Marca Norimbergensis* tunc temporis æquaverit 49. solidos & 4. haleros & 25. denarii *Lothonem*; quod semper denique addi necesse fuerit urbis eudentis signum peculiare.

§. 16. Atq; hoc præceptum sine dubio per dimidium seculi & forte diutius valorem suum adhuc obtinuit, sed sequenti quinto & decimo, ut alia, sic & hoc vigorem suum amisit. Hujus enim initio adscribendum credo esse illud halerorum genus, quod cruce ab una, manuque ab altera parte signatum nobis dedit *Frankofurtensis Imperialis Civitas*, à nobis sub numero 15. & 16. ibi allatum. In iis enim literis monasticis *Germanicis* non tantum: *FRANCF.* sed & *Latinis*: *FRANCOF.* offendimus, sed & *Urbi isti*, utpote *Imperiali*, dictis istis temporibus jus illud conflandi ejusmodi haleros competuisse, tunc pariter *Johannis Latomi* auctoritate, diplomateque *Sigismundi*, Regis Rom. an 1428. dato evicimus.

§. 17. *Frankofurtum* itaque, ac forte alias urbes, supra ex parte nominatas, sequutam quis non credat urbem *Altenburgum*, jure signandi minorem halerorum monetam à *Friderico Placido* Electore intercessione sine dubio *Margarethæ*, conjugis, erga hoc oppidum singulariter clementis, postliminio quasi

beatam? *crucem* insuper *manumque* iniis quidem retinentem, *signum* tamen *διακριτικόν* & sibi proprium, *rosam* videlicet vel *leonem* vel *utrumque*, quo facilius ab aliorum nummis esset *judicatio*, *Augusta*, *Noribergæ* ac *Ulma civitatum* exemplo, simul *iis* adjicientem.

§. 18. Neque tamen quispiam istud jus adeo in *Altenburgo* mirari habet, quippe quæ id antiquioribus jam temporibus, imperiali dum uteretur libertate, possederat, cum alias *Thuringiæ Misnieque Urbes*, *Altenburgo* ex parte longe inferiores, illa temporum tempestate eodem præditas fuisse, partim ex *iis*, quæ de *Salfeldensibus*, *Arnstadsensibus*, *Jenensibus* singulari *Schediasmate* (a) monuimus, partim quæ nunc de *Gothanis*, *Cygnis*, *Isenacensibus*, *Weissenfeensibus*, alibique & alio tempore de *Erfurtensibus*, *Vinariensibus*, *Schmalcaldensibus*, *Eisenbergicis* dicturi sumus, constabit manifeste.

§. 19. Exposito nunc paulo fusius *universo prope nummorum cruce manuque signatorum ordine*, sine quo vix sequentia recte intelligi poterant, nunc ad illos, quorum gratia cum maxime hanc aggressi sumus opellam, recto properamus gradu.

§. 20. Atque ut de *Gothanis* ex promisso faciamus initium, ex antiquioribus *duos* statim in medium producimus *minimæ*, ut patet, formæ *bracteatos*, *unum* Tab. I. n. 1. *incorruptum* & ex omni parte *integrum*, *duas coronas* invicem sibi oppositas exhibentem, cum hac, præmissâ *parvula crucis figurâ*, perigraphæ: *GOTHE*; alterum sub numero 2. *ibidem mutilum ac truncatum*, olimque in *rueribus Grimmensteinianis* anno videlicet 1643. cum arx ista superiori seculo destructa, *Ernesti Pis* auspiciis novam indueret formam, repertum, & à *Nobiliss. Domino Friderico Rudolpho*, rerum feudalium *ibidem Secretario D. Sagittario* dono oblatum. *Priorem* mea pauperior asservat arcu-
la; *Posterioris* verò iconem, *Juvenis* olim *Clarissimus* nunc *Plurimum Reverendus Ecclesiæ Lubecensis Ecclesiastes Jacobus à Mel-
len*, *Fautor* mihi *honoratissimus*, in *Epistola ad D. Sagittarium*, de antiquis quibusdam *nummis Germanicis* Cal. Oct. 1678. *Jenæ* perscripta,
publi-

(a) Dresdæ 1697. excuso 4t.

publicavit, è qua & hic eandem bona ipsius, quod spero, cum
venia mutuati sumus.

§. 21. Primus *primum* profero integrum, &, quoad scio,
à nemine hæctenus explicatum, quantumvis aliis monstratum
sæpius, nec facile tum ob *impressas literas*, ex quibus, nescio quid,
factum fuit, tum ob *duarum ibi invicem oppositarum coronarum fi-
guram*, insolens quid spirantem, explicandum.

§. 22. *Mutis* equidem alterius nummi explicationem supra
mihi laudatus jam tentavit *Mellennus*, sed quod cum pace iterum
Viri plurimum Reverendi honoratissimique scribendum mihi
est, vix satis feliciter, ut ex sequentibus vel ipse non diffitebitur.

§. 23. Nempe, cum integro satis non uteretur nummo,
tres literas in eo, ex parte saltim conspicuas, legit: THV, illas-
que exinde per THVRING restitui posse autumavit; ut adeo
sic 4. reliquæ in illo exulent. Huic proinde conjecturæ se-
quentem in jam nominata Epistola subjecit explicationem:
THURINGIAM videlicet NOSTRAM eo denotatam existimo & statum
illius REGNI, quod ab UNO quodam CORONATO regebatur CAPITE,
nunc in duos Dominos FRANCOS scilicet & SAXONES fuit divisum.
*Quam rem si acu tangerem, eamque Eruditorum Polyhistorumque choro
liceret probare, summopere mihi gratularer de antiquissimo ac pretioso
nummo meo. Ad annum enim Christi DXXIV. esset revocandus, & si
eo tempore (nec posterioribus seculis in memoriam forte rei antea) foret
cusus, et aetate mille quinquaginta & centum annorum supergrederetur.
Et interjecta pleniore descriptione belli illius Thuringi-
ci inter Hermenfridum Thuringorum & Theodoricum Francorum Re-
ges, tandem concludit: Hæc itaque est memorabilis illa Thuringici
Regni divisio, quam BINAS nummi nostri CORONAS designare augu-
ramur. Certo quidem demonstrationum generi nullus in his talibus lo-
cus est: attamen quia rei geste historia cum inscriptione nummi tam bel-
le convenit, non multum à verò aberrare conjecturam meam sic existi-
mo, ut tamen meliora docentem facile sim admissurus, immo gratias ei-
dem acturus singulares.*

§. 24. Hanc conjecturam, veri non exiguam primo intui-
tu ostentantem speciem suæque inservientem scenæ, postea,
suo

suo aliquoties firmavit calculo D. Caspar Sagittarius, Professor Historiarum Jenensis celeberrimus, Præceptorque post cineres colendus, primumque in *Tractatu suo, de antiquo Regum Thuringia statu*, (b) sequentem in modum ibidem anno 1687. scribens: In vorigen Seculo ist bey der Zerströhrung des Grimmensteins eine uralte kleine Münze gefunden worden / darauff zwey gegen einander stehende Kronen geprägt zu sehen. Und bin ich gänzlich der Meynung / daß solche gleichfalls zum Zeichen des unter die Francken und Sachsen vertheilten Königreichs Thüringen damahls geprägt worden / wie denn auff denselben Stück / so mir der Fürstliche Sächsische Secretarius und Archivarius zum Friedenstein Herr Friedrich Rudolffi / vor einigen Jahren verehret / und den Abriß Herr Jacobus von Mellen in seine mir zugeschriebene Epistel de nummis quibusdam Germanicis gerücket hat / die alten teutschen Buchstaben THV noch ziemlich erkänlich waren. Damit nun der werthe Leser hievon selbst urtheilen möge / habe ich diese Münze wieder abreisen lassen / und den Abdruck derselben diesem Werke einverleiben wollen. Huic adhuc idem in hæsit opinioni anno 1689. in *Memorabilibus Historie Gothanae* cap. 3. §. 3. p. 23. scribens: *Eo autem tempore, quando REGNUM THURINGICUM inter SAXONES & FRANCOS divisum, jam statissa hoc castrum, fortean probari posset ex PARVULO isto NUMMO in ruderibus dirui Grimmensteini reperto. Nec deposuit illam annis quatuor post, cum pleniorẽ conscriberet Historiam Gothanam a supra laudato Domino Tentzelio nunc ex voto Reipublicæ literariæ confectam, iisdem pene verbis hæcce c. 3. §. 3. n. 28. repetens, ac in adjecta nota ad citatam Dn. Mellenii Epistolam & suam de Regno Thuringia librum lectorem remittens.*

§. 25. Quæ hæctenus allata induxerant pariter Virum modo nominatum *Amplissimum, W. E. Tentzelium*, ut in colloquiis mensuris anno 1689. mense Julio p. 74. scriberet: Doch will ich mit den Herren nicht allzubeffrig streiten / ob eben
Gotha

(b) Anno 1685. Jenæ edito p. 281.

Gotha damahls erbauet worden; aber Grimmenstein muß so alt wo nicht älter seyn / weil man bey dessen Zerstörung (soll heißen: bey des zerstörten Schlosses aufbauung) darinnen eine uhralte Münze mit zwey gegen einander stehenden Kronen gefunden / welche der Herr Sagittarius im 12. Capitel beschreibet / und meynet gänzlich / daß solche zum Zeichen des nach Uberswindung Hermentfrieds unter die Sachsen und Franken vertheilten Königreichs Thüringen geprägt worden. Sed suboluit mox Viro literatissimo umbraria ista ac spuria antiquitas, hinc non longe post in arena quasi mutavit sententiam, ut mox audierimus.

§. 26. Dictæ denique sententiæ frigidam suffundere videtur Plur. Reverendus Dn. M. Olearius, descriptionem hujus ipsius nummi in *Isagoge sua ad Nummophylacium Braclatorum* p. 38. ita tradens: THV. i. e. THVRING. Corona due sibi invicem oppositæ; Mellenii quamvis magis, quam suam sic explicet mentem.

§. 27. Sed ut ab his singulis modeste hic dissentiam, causas, ut spero, habeo non spernendas, quas quilibet pervidebit. si demonstravero, illum *mutilum primum non tantæ esse antiquitatis, sed cum integro longè recentiori, quem exhibui, potius ex asse convenire, dehinc illum non alii urbi, nisi GOTHÆ, venire assignandum.*

§. 28. Prius, quod monstrandum in me recepi, erat, illum neutiquam *Francorum Regum* attingere tempora, eaque priora. Nam si *Braclatorum* & quidem ex purissimo argento majorisque moduli (nam hi antiquiores sunt illis, qui sunt *minoris formæ*) genus post *Ottonum Cesarum* demum ævum invaluit, quod vero simile, imo certum est, quæso, quis in *Regum Francorum* tempora illum *minimi moduli mixtisque æris* conjiciet? Taceo aliam omnem fuisse *Francis monetam*, & ab utraque parte semper signatam, de qua forsan alibi & fusius. Præterea *truncatum illum cum integro exacte convenire quoad figuram & literas, vel*

primus

primus suffragatur ad spectus. *Unius etenim ejusdemque forma in utroque conspiciuntur corona, sibi invicem oppositæ, nihil plane differentes nisi quod coronæ in truncato antiquiori & simpliciore gaudeant figura, iisque à læva parte parvula crux adhæreat, quæ tamen, ut in aliis observare licet nummis, tunc temporis pro lubitu sculptoris vel in medio aut in margine, addi vel omitti consuevit; quod vero vel majorem saltim sculptoris imperitiam, vel paulo prius percussione tempus arguit. Sicut vicissim aliquot horum integros Tab. III. n. 1. 2. 3. additos, coronarum figuris inter se paulisper quidem discrepantes, iisdem tamen cum literis, GOTHE scilicet vel GOTHA (vide n. 2. 3. ibidem) circumscriptos, vel plane literis aliis conspicuos, nempe N. M. N. M. quas per *Monetam Novam*, repetitis vocibus interpretor, qualem Tab. III. n. 1. æri incisum (c) repræsentavi, videre mihi licuit. *Literarum cæteroquin ductus* in utroque est idem, *medio ævo* scilicet *receptus*, qui iterum, ut dixi. conceptam de iis antiquitatem forti quasi ariete, unoque velut impetu è fundamento tantum non labefactat, sed & penitus disjicit. Atque hoc ipsum erat, quod sæpius jam laudatum *Dn. Tentzelium* ad aliam, licet de officina monetaria adhuc incertam mentem, perduxit, ut paulo post in hæc verba erumperet: *Daß eine alte Münze darinnen [im Schloß Grimmenstein] gefunden worden / beweiset nicht / daß dessen Alterthum von König Hermensfrieds Zeiten her zu hohlen. Denn es ist ungewiß / ob die Münze selbst so alt sey / und kan man die darauff befindlichen beyden Cronen auch wohl auff Käyser Friedrichen und Landgraff Heinricchen ziehen / die dazumahl umb das Käyserthum stritten. Zum wenigsten kommen meiner Einfalt nach die darauff noch kântlichen Buchstaben THV. der in 13. seculo**

(c) Eum possidet laudatus supra Dn. M. Olearius.

culo gewöhnlichen Schreibart viel näher / als der
 uhralten in 6ten seculo. Wenn ich das Original köns
 te zusehen bekommen / wolte ich vielleicht mehr Anzeigen
 einer neuern Zeit finden. Et haftenus recte tantam ejus
 antiquitatem ex figura impressarum literarum sæpius mihi
 laudatus autor oppugnavit, quicquid alias ipsi *de significatione*
duarum coronarum fuerit visum.

§. 29. At inquis: Quæ convenientia inter literas THV
 & GOTHE? dicam illam, & ad oculum mox eandem demon-
 strabo. Nummo scilicet isti impressa exstitit vox GOTHE,
 atque ita, ut crucis figura semper fere literis in numis præmis-
 sa, duæque priores literæ († GO) vel ærugine, vel usu fre-
 quentiori legentium visui subductæ fuerint; adeoque ex resi-
 duis posterioribus literis THE enatum illud THV fuit, vesti-
 gio saltim literæ ultimæ E relicto, vixque satis cognoscibili, ac
 exinde facile per V. propter convenientiam ductus antiquio-
 ris exponendo.

§. 30. Nunc ad tertium, quod probandum mihi sumse-
 ram, venio, istum *Gotham* inter primarias Thuringiæ urbe, haud
 postremam urbem, ad *Linam* flumen sitam, *tantum agi oscere ma-*
erem. Hoc vero quam sit factu non admodum difficile, ne-
 mo non affirmabit, qui mox dicenda curatius & præprimis *no-*
men urbis totidem literis antiquis Germanicis impressum, GO-
 THE scilicet vel GOTHA vel GO†THA, attenderit, idque
 non solum in meo nummo, quem sub numero 1. Tab. I. con-
 spiciendum dedi, sed & in aliis duobus, quos alibi (d) mihi in-
 spicere fuit locus, quorum delineationes Tabula III. n. 2. 3.
 inspicientium oculis subjiciet.

§. 31. Neque est, quod quis *terminationem* miretur, no-
 mine scilicet urbis cudentis in uno nummo in E, in duobus ve-
 ro aliis in A desinente; cum in Jenensibus quoque & JHENE

C 2

ATOD (e) &

(d) Horum quinque Gazophylacium Arnstadio-Schwarz-
 burgicum continet.

NE(e) & JHENA deprehendi, in Schediasmate de iis ipsis alio tempore à me fuerit ostensum. Quid? quod & scriptores ipsi antiquiores in scriptione nominis GOTHÆ mirum in modum variant, ita ut passim GOTHA, (f) GOTA (g) & GODE offendas. An vero *Gotha* à *Gente Gothica* ortum nomenque trahat, ut *Philippus M. Schibon. Reinerus Reineccius, Marcus Wagnerus, Bartholomæus Hubnerus, Sebastianus Munsterus, Mattheus Drisserus, Wolfgangus Heiderus, Stephanus Rutterus, Sebastianus Schraderus, Johan. Schifferus* aliique (h) non pauci olim hodieque credidere, vel *convenientia nominis, vel insignibus* (leone scilicet & agno lapidi cuidam in veteri turri reperto insculptis) inducti; an à *Gothardo*, ab anno 1005. Abbate Hirsfeldensi, anno vero 1021. Hildesienfi Episcopo appellationem accepit, cui posteriori opinioni *S. Gothardi imago*, quam Gothana Civitas in Insignibus hodiernum præfert, & *consuetudo*, quos adhuc Hirsfeldensi Ecclesiæ cives Gothani solvere necesse habent favere videntur; an denique *Meingotho*, Hirsfeldensi Abbati, denominatio vindicanda sit quem urbem Gotham condidisse, Annalibus Erfurtensibus subnixus testatur *Fabricius*, meum hic non est dispicere.

(e) Diversum adhuc Jenensem nummum ab illis, quos in Schediasmate de Nummis Jenensibus attuli, hic Tab. II. n. 22. æri incidi curavi, JHENE pariter visui inspicientium sistentem, sed uvam in alio plane scuto referentem.

(f) In diplomate Ludov. III. An. 1168. dato apud Auct. de Landgr. Thuring. c. 30. alioque à Civibus Gothanis 1250. exarato. Sagitt. Hist. plen. Goth. p. 390.

(g) In notitiis antiquis passim v. g. Anno 1463. item in sigillo urbis, cujus hæc perigraphæ: *Sigillum Civium in GOTA.*

(h) Videatur de hoc ipso Hist. Goth. plen. Sagitt. p. 2. 3. 4. s. seqv.

§. 32. Porro, *Grimmensteinis* in *rueribus* fuit repertus, in suo *quasiloco* nativo. Novi equidem, à *loco inventionis* non firmum semper peti argumentum, quo ibidem præcise *cufum* esse, inferri queat; attamen si attendas simul rectius *comitem*, qui pariter ibidem cum hoc ipso tunc fuit effosus, *Thuringicus*, scilicet *coævus*, cum *Leone* vel potius *Brunsvicensis* recentior, & vix *duorum seculorum cum dimidio*; & jungas his simul ea, quæ sequuntur, non minimum *explicationi* meæ adjicietur momentum.

§. 33. Nam non desunt *vestigia* quæ olim ibidem *officinam monetariam* fuisse arguunt, idque haud obscure. Nam anno 1386. non solum *Barthasar*, Landgravius *Apollonio* Sine telonium, *tributum monetarium* (*Schlegel Schatz*) & officium *Schulteti* hac conditione credidit, ut centum ac decem pondo *nummorum* (110. *Pfund Pfennige*) pro iis numeraret, (i) sed & circa annum 1417. *Fridericus junior* Landgravius *Senatui Gothano* per aliquot annos sua *vectigalia* & *tributum monete*, oppignoravit, quæ postea iterum *Senatus* anno scilicet 1429. per *redemptionis* contractum in annos *undecim* accepit, attestante id præceptis publicis edocto *D. Sagittario*. (k) Quæ vero quid designant aliud, ac olim in *Gotha* existisse *officinam monetariam*, & ex eadem resultans commodum aliis fuisse sub *definita pecuniæ summa* solvenda, concessum. Sic jam diu ante, anno videlicet 1284. & *Gunthers Monetaarii* in diplomate *Udæ de Tullestete* (l) & anno 1472. in *Notitia Catharina Dornheimse, Monasterii S. Crucis in Gotha Abbatisse*, fit mentio *Henrici Materstæki*, (m) *Senatoris Gothani* & Principis tunc viventis *clementissimi præfecti* ibidem *Monetaarii*. (*Rathmannes unsers gnädigen Herrn von*
C 3 *Sachs*)

(i) *Sagitt. Hist. Goth. plen. p. 415.*

(k) In *memorabilibus Historiæ Gothanæ* §. 15. & in *Historia Gothana pleniori* §. 16. p. 16.

(l) *Hist. Goth. pl. p. 90. & p. 373. 374. 379. plurib. de monet.*

(m) Vid. *Historiam Gothanam plenioram* p. 61.

Sachsen Münzmeisters deselbs unsern Vormunden). *Heinricum Martersteckum* quidem antea *Vinariensis* officinae monetariae praefectum, & quidem circa annum 1463. asserit *B. Sagittarius*, eundemque nonnullos census hereditarios monachis Augustinianis die Veneris post Dominicam Oculi dicasse; (n) Sed quia eum simul *Senatorem Gothanum* nominat, credo esse eundem cum praecedente, ac forte *Burckardi Marterstockii*, qui anno 1448. *Salfeldiae* egit *Praefectum monetarium*, (o) si non *Johannis Martersteckii* Senatoris Gothani, cujus anno 1444. mentio fit, *filium*, eundemque *Vinaria* forte *Gotham* concessisse.

§. 34. Atque ut tandem extra omnem ulteriorem disquisitionem hunc ipsum statuum discursum, in subsidium vocabo ipsa *diplomata*, velut Romanorum quondam *Triarios*, clarissime omnium evictura, *Gotham* olim inter illas numeratam fuisse urbes, quae satis multum nobis dederit nummorum cumulum, quorum intuitus hodiernum vel nullus, vel certe admodum est rarus. Anno scilicet 1335. cum *Senatu Gothano* ab *Abbate Reinhardsbornensi* pro conventus sui *domo* inter coemiterium & curiam plebani Ecclesiae *Margarethae* in urbe sita, quae olim curia *Buffonis* fuerat, praeter alia servitia & *dimidius ferto* anno quolibet; & vicissim *Abbate Reinhardsbornensi* a *Senatu Gothano* de octo agris & dimidio *salicti* in campis villae *Ailsleben* octo solidi & sex denarii DENARIORUM GOTHENSIVM census hereditarii, & praeterea tres solidi annui reditus solvendi essent, ita convenerunt, ut haec debita inter se commutarent adeoque utraque pars libera pronunciaretur. (p) Ex dato super hoc negotium diplomate & hoc insuper evidens redditur, tunc *solidum* ex *duodecim* constituisse *denariis*. Anno dehinc 1341. *Theodericus* dictus

Gun-

(n) V. *Historiam Gothanam* pleniorum p. 163. & 383. ubi familiam ejus enarrat, & anno 1491. demortuum esse scribit.

(o) Confer. *Sched. meum de Nummis Salfeld.* L. H. 4.

(p) Vide *Hist. Goth. plen.* p. 401, 402. seq.

Gunthensbuser olim *Advocatus in Mühlburg*, *Theodericus Henricus* ac *Henricus* fratres ipsius, *Henrico, Abbati Fuldensi*, tres manfos resignarunt in villa *Gunthersleben*, quos ab *Hermanno Gyr* coëmerant *monasterio montalium S. Crucis in Gotha* dicandos; (q) quod legatū postea & *Jutta Abbatisa* confirmat, testans, quod pro hoc ipsorum beneficio in festo *Michaëlis maldrum frumenti & maldrum horae Erfurtensis mensura* necnon unum talentum DENARIORVM GOTHENSIVM ac tres aucas sexque pullos ad tempus vitæ solvere debeat *Monasterium Theoderico* supra nominato; post obitum vero ejus hi census *Sybotonis dicti Knut, Castrensis in Mühlburg*, duabus filiabus consororiis *Theoderici*, & consororibus dicti monasterii ad tempus vitæ cedant; post hujus denique obitum *Cænobio* dicati maneant. (r) Aliud quoque diploma *Henrici, Abbatis Reinhardtsbornensis*, refert, quod ipse anno 1344. *Solidis duobus pullis & unâ aucâ*, item *tribus solidis denariorum de curia dicta Wentzen* aliisque 4. *Solidis denariorum* acceperit decem & octo solidos DENARIORVM GOTHENSIVM, (s) qui prius annis singulis provisoribus *Ecclesie Margarethæ de curia versus cœmeterium* solvebantur. Anno denique 1389. *Capitulum Gothanum & Fridericus Abbas Reinhardtsbornensis* commutarunt invicem domus, quas tunc utrique in urbe *Gothana* possederant, ita ut *Capitulum* acciperet *domini Hermanni Wolffbaini*, *Canonici ædes*, conventui *Reinhardtsbornensi* singulis annis pro censu hæreditario in festo *Michaëlis* quinque solidos DENARIORVM GOTHENSIVM; (t) & *Abbas* vicissim domum sitam in monte *S. Marie*, quam olim *Hermannus U beche* tenuerat, itidem tot solidos pro censu *Capitulo Gothano* solventes.

§. 35. Planissimum ergo cum sit, existisse olim nummos Gothanos.

(q) *Histor. Gothana plenior p. 131. 132.*

(r) *Hist. Goth. p. 131.*

(s) *Hist. Goth. plen. p. 221.*

(t) *Sagitt. Hist. Goth. pl. p. 416.*

thanos, superest, ut de tempore & figura ipsorum, itemque loco percussione adhuc paulo agam explicatius.

§. 36. Tempus quod concernit, illud omnium optime cum distinctione ipsorum Nummorum posse designari, prorsus mihi persuasum est. Etenim isti nummi vel sunt antiquiores ac Denariorum Gothensium nomine veniunt, de quibus jam plura ex notitiis præfatus sum; vel recentiores, ac Penningi (Pfennige) communiter audiunt. Priorum usum diplomata circa annos 1335. 1341. 1344. 1389. ut supra indicatum fuit, inculcant. Quorsum quoque spectare videntur ista, quæ ex Merleni Chronico Rhythmico MSto supra mihi laudatus Vir Nobiliss. Christ. Franc. Paulini in Historia sua Isenacensi (u) de Nummis Isenacensibus, Weissenfensibus, Jenensibus, GOTHANIS, Salfeldensibus in infra adjecta ibidem nota refert, quod scilicet, jam dictus Merlenius tempus percussione annis 1332. usque 1335. adsignet; sed angustiores nimis limites abs illo iisdem ita fuisse constitutos, ex jam allatis satis superque constare posse, existimo. Hujus vero fortis ac ætatis esse illum, quem Tab. III. n. 1. spectantium oculis stiti, mihi à vero alienum non videtur, tum quod cudendi ratio isti temporis prorsus respondeat, tum quod oppositæ invicem coronæ velut ordinariæ, ab ista urbe in nummis usurpatum signum, in iis compareant. Licetque in eo literæ saltim M. N. M. N. quas Monetam Novam, repetita vice, interpretor, legantur, quod quidem in aliis illius temporis nummis solenne est admodum, nullum tamen est dubium, quin & alii hujusdem formæ, figuræ, ac magnitudinis cum impresso ipsius Urbis GOTHÆ nomine conflati fuerint; velut hoc luculentissimè observari datur in Nummis Marchio-

num

(u) P. 108. ad annum 1332.

Hat man zu Isenach Müns geschlagen/
Wie die Historien davon sagen/
Man hat die Stemffel noch bey Wegen/
Darinnen man solche Müns thät prägen.

num Misnia, in quibus non solum antiquæ formæ Galea conspicitur cum literis H. D. G. M. O. M. hoc est, *Henricus*, (puta illustris) *Dei Gratia Misnensis Orientalis Marchio*, sed & eadem Galea cum literis M. N. M. N. deprehenditur, eodem modo, scilicet per *Monetam Novam* explicandis. Sic *Illustrissimorum Schwarzburgensium Comitum* olim nummos alios, eosque minores totidem literas SWARZ, alios verò & quidem majores tantum literas NV. NV, quæ nihil aliud, quam repetitam vocem NVMMI subinnuunt, exhibuisse, utrobique tamen solum capite aquilæ coronato comparente, (x) alibi docuimus. Salfeldensium minores recentioresq; cum barbibus nomen urbis suæ cudentis profiteri, antiquiores majores verò eosdem barbibus vel cum literis NVM NUM, (Nummus) vel NNV NNV. h. e. Novus Nummus sistere, alio loco quoq; ostensum fuit. Præterea in numis Comitum Rochlitiensium, quæ dignitas tunc cum Marchionatu erat conjuncta, nihil olim præter M. M. M. M. h. e. *Moneta Misnensis* cum ordinario signo, quod in ludo latrunculorum Rochum vocant, comparuit. Quando igitur laudatissimus *Paullini* illorum tempus loco citato in annum præcise 1409. collocat, forte aliis edoctus notitiis id fecit; atque ut *Merlenius* de *antiquioribus Isenacensibus* interpretandus est, sic *Dominum Paullini* de *recentioribus Isenacensibus*, *Gothanis*, aliisque forma & materia egregie inter se convenientibus agere, existimandum est, ut adeo isti, quos Tabula I. n. 1. 2. & Tab. II. n. 2. 3. sistit spectandos, in seculi scilicet decimi quarti finem & quinti initium sint collocandi, antiquioribus, qualis Tab. II. n. 1. occurrit, in proxime antecedentis seculi 14. initium ac medium remissis. Perinde ac de *Salfeldensibus* constat, ibi antiquiores non solum circa annum 1350. sed & recentiores anno 1420. & sequentibus officinam exivisse monetariam; itemque de *Fenensibus* notum est, illos recentiores videlicet anno 1448. *Wilhelmo* Landgravio Thuringiæ clementissime civitati hoc indulgente beneficium, fuisse conflatos.

D

§. 37.

(x) In Schediasm. de Nummis Arnstadiensibus L. K. 2. & 4.

§. 37. Sed quid, ut ad figuram eorum deveniamus, duabus coronis in iis conspiciendis faciamus? Fateor, *insolitam* prorsus eandem in *nummis*, præsertim *Thuringicis*, esse figuram, cujus consideratio nunc ex promisso instituenda. Alios proinde ea ad *regna* abduxit; alii de *regimine* istam interpretantur, vi convenientiæ cum nummis aliis. Atque huc referunt *paregregium* nummorum coronam conspicuum, *Wilhelmi* scilicet *Landgravii*, civitatisque *Schmalcaldensis*. Prior, qui *Wilhelmi* est, *Thuringia Landgravii Marchionisque Misnia* nummus, Tab. II. n. 26. æri incisus, coronam offert circumscriptam totidem literis: WILH. h. e. *Wilhelmi*, claro, dicentes, indicio, eandem post *divisionem terrarum cum fratre Friderico placido* institutam, susceptum in *se regimen* designare, & illum *Gothæ* post illos, in quibus dux coronæ deprehenduntur, adeoque post annum 1445. fuisse, cusum. Sunt etiam qui putant, eam forte oblatum *Wilhelmo* anno 1457. à *Bohemia Proceribus Regnum* designare; sed istud, quod recusavit, & nunquam consecutus est, nummis tradere voluisse, ut asseramus ævi istius non admittit simplicitas. Alter interim nummus non minus corona coruscat, sed literæ impressæ SMALD de alio plane testantur percussione loco, quem *Schmalcaldiam* cum iis auguramur, quicquid etiam diversæ explanationis (y) alii ex illo eliciant extorqueantque, illa dominium sui Principis in se, aut, quod nobis vero accedens propius videtur, Principe in eodem partem suorum insignium exponente publice, aut illa isto typo alias urbes sequente. Stante ergo superiori hypothese nihil nunc aliud in nummis *Gothanis* *bine* istæ denotabunt *coronæ*, quas tamen forte rectius *ornamenta Principum*, vel mitras Ducales pro ruditate seculi & sculptorum istas ab coronis arte sua distingvere ignorantium, ita efformatas, appellare licebit, quam *simultaneum & conjunctum duorum vel plurium Fratrum Principum Regimen*.

§ 38.

(y) Volunt nempe iis indigitari: Sigismundus MARCHIO Landgravius DURINGIÆ, sed hanc interpretationem locum non invenire, alibi dicam.

§. 38. Sed consulenda nunc venit Urbis hujus historia, atque dispiciendum, quoties tali gavisa ista fuerit imperio. Deprehendimus vero id facientes, quod alii præter *Friderici Placidi & Wilhelmi*, Fratrum, imperio *minores & recentiores* illi vix adscribi queant commode, quippe quod ab anno 1440. ad annum 1445. perduravit simultaneum, isto *Wilhelmino*, unicaque *mitra ducali* comparente ibidem cuso ex illo scilicet tempore, quo divisio Provinciarum facta, ac ille solus esset potitus *Gotha*.

§. 39. Neque sic difficilis expeditu res erit cum antiquioribus *Denariis Gothensibus*. Nam *Fridericum Admorsum* non solum cum Fratre *Theoderico* aliquot annis conjunctim rexisse *Thuringiam*, ex privilegiis, quæ tum *Albertus* (2) tum *Theodericus* ibidem promiscue & subditis & monasteriis indulserunt, discimus, sed & *Friderico Gravi* an. 1349. *Pegaviæ* mortuo, *Fridericus Strenuus* filius, suo ac impuberum Fratrum, *Balthasaris* scilicet & *Wilhelmi*, adeoque communi nomine, ut toti *Thuringiæ*, sic & *Gothæ*, imperavit; ipso vero anno 1381. è vivis per mortem sublato, communi iterum regimine *Thuringia*, ac cum hac *Gotha* fuit gubernata à Filiorum triga, *Friderico Bellicoso*, *Wilhelmo II.* & *Georgio* in annum usque sequentem, quo facta inter illos & patruos, *Balthasarem* scilicet & *Wilhelmum I.* divisione, *Balthasar* Landgravius solus demum plenam *Thuringiæ* simulque *Gothæ* adiit possessionem, (a) à quo in unicum rursus ejusdem filium *Fridericum Simplicem* devoluta fuit. *Ernestum* quidem & *Albertum* fratres ab anno 1482. ad annum usque 1484. commune etiam exercuisse regimen novimus, sed istud hic non moramur, cum horum nummorum & forma & materia eorum ævum non redoleant. Minimum ergo quatuor habemus simultanea regimina & quid? si forte à *Friderici Admorfi* & *Theoderici* temporibus mos iste ita nummos signandi

D 2

ad

(2) V. Sagitt. Hist. Goth. pl. p. 393. & passim.

(a) Idem p. 15. seq.

ad propiora usque perduraverit? vel aliorum, Bohemorum scilicet, quibus etiam corona in nummis est, signandi modum sequuti fuerint, quod veteribus insolens haud fuisse, supra audivimus? Sic equidem dubius aliquando hærens, coronas illas deduxeram, sed ex illo tempore certiora edoctus, nunc demum dicam, quod sentiam, iisdem scilicet nihil aliud, quam ornamenta Galearum in insignibus aliàs consuetis conspicua, voluisse exprimere.

§. 40. Enim vero si alios, ut necesse est, hic consulimus nummos, & imprimis *Marchionum* nostrorum *Landgravorum* que perlustramus cum cura, inveniemus, cum pro summa sculptorum tunc temporis insignia conjuncta in nummis arte sua calare nescientium imperitia, tum pro more isti seculo proprio ac recepto, *unicam* saltim semper *insignium partem*, vel *scutum* saltim *singulare* iisdem tribuisse, ostentasque. Velenim *solus tantum* in iis offertur *Leo Misnicus* (b) vel *Thuringicus* *gradens* cum literis: *Henricus* (puta illustris) *Dei Gratia Misnensis Orientalis Marchio*; aut his tantummodo: *Henricus Dei Gratia Marchio*; aut etiam istis, velut in *Alberti & Friderici* nummo: *Albertus, Fridericus, Dei Gratia Marchiones Misnenses*; aut cum

UNICA

(b) Studio utrumque nominavi, quia neque ex nummis, neque ex sigillis cognosci potest certò, cujus sit figura, eadem quippe in omnibus comparente. Hunc tamen in nummis *Henrici Illustris primum* observavi, cum antea *sedentes Marchiones* vel cum *gladiis*, vel cum *vexillis*, vel cum *sceptris liliatis*, aut in *crucem desinentibus* in iis offerantur; interim ex illo tempore semper in iis permansit, scilicet in *Fridericorum*, *Gravis*, *Sirenius*, *Bellicosi*, *Placidi*, *Ernestique* ac *Alberti grossis*, in quibus tamen & sæpius, præcipue in *Friderici Placidi* suis, utrosque, *Misnensem & Thuringicum*, hunc ab illa, istum ab hac parte intueri licet. In sigillis vero itidem *Henricus Illustris*, & quidem ex illo tempore, quo *Landgraviatu Thuringiæ* fuit auctus, *primus Leonens*

ūnica litera E vel A, Ernestum Albertumque designantes, ceu in
 eorum bracteatis minoribus videre est; aut solus Leo absque
 literis: vel aquila tantum in iis comparet; Palatinatus Saxonie
 notissimum δὲ γυα, (c) eaque rursus vel absque literis, vel cum
 hisce: Henricus Dei Gratia Misnensis Orientalis Marchio; vel deni-
 que solum scutum Landsbergense, duobus palis sive trabibus
 D 3 secun-

Thuringicum scuto suo inseruit, vid. Weck. Chr. Dresd. p. 469.
 à quo tempore Illustriss. descendantium suorum omnium
 δὲ γυα eodem superbire cognovi. Hoc autem
 hic adhuc addi meretur, ante Fridericum Balbum, qui unum
 in vexillo, alterum in scuto prætulit leones, neminem
 binos simul in sigillo suo exhibuisse, quem dehinc
 Fridericus Admorsus & Theodericus fratres & Fridericus Gravis
 secuti, donec Balthasar quatuor eorum in suo sifteret fi-
 gillo, numero hoc à reliquis ad ternarium plurimum re-
 ducto; coronatos vero in Dizmanni, dehinc Friderici Stren-
 primum videri.

(c) Hoc scutum primum in Friderici Balbi sigillo 1278. &
 1289. usurpato offendi, in quo, cum equitans & habitu
 in torneamentis consueto compareat, istud tegumento
 equi circa pectus suffixum est, hac cum perigraphie: S.
 Friderici Dei Gratia Misnensis Orientalis & de Landesberg Mar-
 chionis. Dehinc ejusdem usus apud sequentes Marchio-
 nes usque ad Wilhelmi divitis tempora cessavit, qui eidem
 in suo sigillo minori anno 1410. & 1417. tertium post leo-
 nem Misnicum & Thuringicum assignavit locum, quarto
 Landsbergensi relicto, literisq; his circa illud legendis: S. Wil-
 helmi Latvii Turigie Marchio. Misnens. Hunc secu-
 tus est Fridericus Bellicosus in suo, quo anno 1420. usus est
 sigillo, ubi in area sub equo istud conspicitur, literis his
 circa insculptis: S. Friderici Dei Gratia Thuringie Landg-
 vii Marchionis Misnen; huncque iterum Fridericus Placi-
 dus, tum in eo quod ipsi fuit, dum communes adhuc ei
 cum fratre essent provinciæ, quarto eidem iterum post

secundum longitudinem collocatis, constans, (d) idque iterum vel plane absque literis, vel saltim hisce: LAND, Landsbergensem scilicet nummum indicantibus.

§. 41.

gladios Electorales ac utrosque Leones, Thuringicum scilicet & Misnicum, loco concessio, Saxonico vero, *ruta* nempe, in medio posito. his circa literis: *S. Fridrici Ducis Saxonie Thuringie Landgravi & Marchionis Misnen*; tum in illo, quod *Majestatis* tunc appellarunt *sigillum*, ubi illud sub anterioribus equi pedibus locum accepit. Vid. Weck. Chr. Dresd. p. 22. In hujus vero filii *Alberti* A. 1499. id post utrosque Leones ordinatum est, *ruta* in medio constituta, cum literis: *S. Alberti. Duc. Saxonie Landgraffis Thuringie Marchionis Misnensis*. In *Georgii* Ducis signo 1515. sculpto juxta utrosque Leones & *Landsbergense* alterum est à dextro latere, medium occupante *Ruta*. Vid. Weck. Chr. Dresd. p. 477. in *Mauritii* primum in secundo ordine invenitur. Conf. Weck. p. 480. in *Augusti* vero ordine tertium visitur in peripheria, inter literas collocatum plenum ipsius titulum referentes. Hodie in Electoralibus Insignibus tertii ordinis primum est, & si pingitur, *aquila* est expansa aurea, *corona* insignis in *parma* caerulea, quamvis, quod obiter addo, neque in nummis neque in sigillis antiquis *coronata* ista unquam conspiciatur. Conf. Spen. Part. I. Her. p. 1516. Sibmach. Lib. Insign. P. 1. p. 222. In nummis vero ab *Henrici* Illustris temporibus illam non videre contigit usq; ad *Alberti* *Fridrici* & *Johannis*, ubi tum in *Thaleris* tum *Semithaleris* ac nummis molaribus iterum occurrit, in *Thaleris* vel in peripheria unius partis loco infimo, vel in scuto in 4. areas divisio, secundo loco ipsi dicato, in *Semithaleris* vero & *Molaribus* 1498. 1499. 1500. cusis in peripheria unius partis vel medium, vel in scuto quinque partito alterum ordine eandem occupante locum.

(d) Hoc omnium antiquissimum esse, quod Marchiones

§. 41. Quemadmodum vero *scuta singulariter in nummis semper exstare* voluerunt, ita parili ratione & Ornamenta ipsorum, *Galeam* scilicet, & *apicem* in iis seorsim signarunt. De *Galea* res certa

Misnenses nostri in sigillis prætulere, clarissime asserunt sigilla ipsorum & præprimis *Theoderici Afflicti* annis 1200. & 1214. ejusdemque filii, *Henrici Illustris* anno 1240. usurpata, in quibus *equitantes capitibus nudis* obveniunt, dextris vexilla, sinistris scuta ferentes, in quibus *Landsbergensia* ista insignia emicant, illo: *Theodericus. Di. Gra. Marchio Mien. & Orient*; hoc vero: *Henricus. Di. Gra. Misnensis & Orient. Marchio*, circumscripto. Et ex illo tempore, quoad ego quidem scio, in nullo apparet amplius usque in *Friderici Sirenni* sigillo annis 1352. -- 1365. ubi *ante ipsam* habitu in ludis equestribus consveto equitantem super equi caput in area visitur. V. *Chronic. Cygn. Schmidii* p. 170. ubi tamen notes, dextrorsum ibidem Marchionem debere equitare, ut *ἀντιφία* me docuit. In *Balthasaris* vero anno 1404. *supra equi dorsum*, inque ejus *minori*, quo ipse anno 1365. usus, circumscriptoque: *Balthasar. Marchio M.* post *tres Leones* quartam accepit *parmulam*. Conf. *Schmid. Chron. Cygn* p. 170. ubi iterum *leones dextrorsum gradientes* exhiberi debuissent, vitio forte sculptoris, & accuratius *literarum ductus antiquior* observari; in *Wilhelmi Coclitis* majori itidem 1404. *pectori equi*, in *Friderici Bellicosi* an. 1404. *supra caput equi* in area est additum. In *Friderici Placidi* 1420. usurpato *supra equi dorsum* cernitur, in *Wilhelmi divitis* vero *minori*, quo 1410. & 1417. obsignavit *literas*, post utrosque *leones & Landsbergense quartus* eidem in *scuto* datus est locus, apice *Wettinensi herma* scilicet *virili*, eidem imposito. Conf. *Weck. Chr. Dresd.* p. 242. In *Friderici Placidi* demum, quo in *communione Provinciarum* adhuc usus est 1445. *infimum locum* inter *Saxonicum*, *Rutam* nempe, *Leonem Misnicum* & *Th-*

certa est, quippe quæ eadem prorsus in nummis *Henrici Illustris* ac in sigillis ejusdem figurâ aut plane *absque literis* aut cum *sequentibus* occurrit: *Henricus Dei Gratia Misnensis Orientalis Marchio*, aut, ut supra me monuisse memini, *his saltim: Moneta Nova*, iisdemque vocibus repetitis. Sic *apicem*, qui est *herma virilis acuminato pileo pennis pavoninis ornato tectus*, nemo pariter in nummis negabit, aut vocabit in dubium, nisi qui aut nunquam Misnenses inspexit, aut visu laborat. Nam hic ipse non solum in

ringicum sortitum est spatium, atque ab illo tempore, in sigillis Ducum Saxonix constantissime fuit retentum, hodieque in *quarta* serie Electoral. Insignium tertia est *parmula*. Vid. Spener. Part. I. p. 15. Conf. de ejus significatione Spangenb. Spec. Nobilit. P. II. L. 12. c. 46. p. m. 335. Nummos cæterum quod concernit, minimi, ut supra indicavi, sunt moduli, vel sine literis vel cum his:

LAND, hujusque formæ. Sed cui Marchioni sint assignandi, hoc forte non facile divinaveris. Si denominationem attendas, nemini forte rectius quam *Tiderico V. Pingui, Henrici Illustris filio*, quippe qui ultimum hoc axioma ex patris indulgentia usus est, & exinde in sigillo hanc etiam præfert perigraphen: *S. Friderici Dei Gratia Marchionis de Landsberg*. Si vero *Weckiam* hic audire velis, illi ad *Ottonis Divitis & Henrici Illustris* tempora forent rejiciendi. Sic vero ille de exstructione pontis *Dresdensis*: Cum altera vice pons iste ex fundamento excitaretur, ab *Ottone Divite* ex largis Metallifodinarum *Fribergensium* proventibus, opus illud stupendum anno 1173. inceptum, & sub *Henrico Illustri* confectum, constitisse 168000, florenis, vel potius sexagenis, mercenario tamen singulis diebus non plus quam tantum uno erogato nummo, quorum aliqui *Landsbergensibus* insignibus fuerint signati, puro aliàs constantes argento. Ver-

in *Friderici Marchionis*, sine dubio, *Placidi*, (quod literæ F.M. ad utrumque latus hermæ satis clare indicant) *bracteato*, ac circumscripto: LANDSBERGENSES, scilicet Nummi, sed & in aliis visitur cum literis YSEN, quæ extra omne dubium Isenacum profitentur *urbem eudentem*, quorum duplices infra in Isenacensibus afferemus; ac sequioribus etiam temporibus in ipsis grossis, tum *Friderici Placidi*, tum *Wilhelmi*, laudatus apex cernitur, quos idpropter de *capite Judæi pileato* (Gros-
E
schen

bae ejus sunt: Die Münze oder Pfennige aber/so damahls/ wie erwehnet / zu Lohne gegeben worden / und allhier noch fürgezeuget / auch die Brücken, Pfennige genennet werden / haben zum Theil im Gepräge das Landsbergische Wappen / und sind am halbe von guten Silber ohne einzi- gen Zusatz / und ganz dünne / als ein starker Lahn / dahero denn ein solcher Pfennig nach der isigen Reichs-Valvation bey nahe 4. Ehurf. Sächs. Pfennige deren 12. einen guten Groschen machen / würdig ist. Sed si non certior tempo- ris ac sumptuum est calculus, parum fidei merebitur hæc- ce Radebergensis relatio. Nam tunc temporis neque ad *flo- renos*, neque ad *sexagenas*, (quæ Weckii est correctio) in- stituisse computationem, in confesso est, sed ad *libras* po- tius ac *marcas*. Taceo, ejusmodi minorem monetam tunc plane non fuisse in usu. Et, quæso, unde certo constare posset, quod præcise hac figura nummi mercedis loco fuerint soluti? Rectius dixeris, eos forte à ponte ea ex ratione nomen fuisse sortitos, quod *telor ei loco* pontis Præ- fecto fuerint soluti, minori & commodiori tunc non exi- stente pecunia. Si dicendum quod res est, illi, meo ju- dicio, longe sunt recentiores, cuiusque post mortem de- mum *Friderici Simplicis, Balthasaris filii*, quæ anno 1439. contigit, à *Friderico Placido & Wilhelmo*, rem monetariam in meliorem statum commutantibus. Ad stipulatur mi- hi *Fabricius Lib. 7. Orig. Sax. p. 754.* ita scribens: Percus-

ſchen mit den Jüdenhute) tunc temporis appellarunt. *Friderici* hanc ex una parte, qua ſimul ſcutum cum *Leone Misnico* conſpicuum eſt, ſuperimpoſitis *Landsbergensibus* inſignibus, referunt perigraphen: *Fridericus DEI GRACIA THVRINGIE* (æ) *LANDGRAVIUS*, ex altera: *GROSSVS MARCHIONUM MISNENSIS*, aream interiorem, herma, ut dixi,

ſi nummi cum *capite Judæi pileato*, quorum viginti *aureo* valerent *Rhenano*, tum *nummuli dicti LANDSBERGENSES*, quorum *ſexaginta* eundem *aureum* precio æquarent. Sive ergo *valorem*, ſive *nomine*, ſive *internam eorum bonitatem*, quod puriori conſtent *argento*, ſpectes, illa hiſce apprimè quadrabunt, præſertim cum *Fabricius* addat, id factum eſſe, quia *Friderici negligentia* omne genus *minus proborum nummorum* in has provincias importatum fuerit. Et hujus figuræ nummus, quod *ὄς ἐν παρόδῳ* addere forte non injucundum erit, etiam anno 1688. *Gothæ* in cujusdam *Monachi* cranio è terra effoſſo cum alio *minori Erfurſenſi* ejusdem *plane et aſis* repertus eſt, tuncque temporis à ſæpius mihi laudato *Dn. Tentzelio D. Sagittario Jenam* tranſmiſſus, à quo mihi ejusdem copia fuit facta. Si quid ergo dandum conjeſturis, ille ſine dubio à ſuperſtitioſis fraterculis ipſius ori *navi loco* erit inditus; quale quid & *Lipſiæ* anno 1666. fuiſſe obſervatum, & ad *Excellentiſſ. Jenenſium Machaonem Dn. G. W. Wedelium* à *D. Ehrenfrido Hagendorſio* anno 1679. die 4. *Martii* perſcriptum ex benevola laudati *Dn. Sagittarii* communicatione, probe memini. Nempe cum *civis quidam* opulentior in cœmeterio ibidem prope temp'um *D. Paulo* ſacrum, olim *Clericorum ſepulturæ* deſtinatum, monumentum ſibi extrui curaret, *foſſores cryptæ* parandæ ergo *terram effodientes*, forte ibidem duo *crania humana* inveniunt, quibus remotis & *duos loculos*, in quibus *nummi laminares Epi-*

xi, exornante virili. *Wilhelmi* vero (e) emblemata ex utraque parte sunt eadem, sicut & alterius inscriptio, modo ut illius, in qua *Leo Municus* locum habet, discrepet perigraphæ ac quidem ita : *Wilhelmus DEI GRACIA TVRINGIÆ LANtGravivus*, sed de quibus pluribus agendum, ubi cum ad Cygneos deventum fuerit. Imo etiam corona, ex qua pileus turbinatus (fasciis aureis & nigris, si pingitur) seroque transversa, Symbolis Saxonice exaratus, desuperque corona iterum orbibusque pavoninis fastigatus, eminet, in bracteato *Wilhelmi*, Landgravii, *Friderici Placidi*, fratris, occurrit his circa impressis literis : *Wilhelmus Dei Gratia Dux Saxonie* ; quod acrostilium alias quartæ galeæ Insignium Electoralium Saxonorum, ut notum est, in hæret, areæ Saxonice, præceptis artis Heraldicæ sic tradentibus, respondentibus.

§. 42. Quid ergo impediatur, quo minus statuam, *Marchiones Munitæ* mediæ ævi temporibus, uti in aliis locis ditionum suarum monetandi jure præditis, aut eodem ab iis donatis,

E 2

casti-

scopi gerentes figuram, reconditi, offendunt. Confer, quæ *Kirchmannus* de funeribus Roman. ex *Elia Vineto* in Annot. ad Epist. II. *Ausonii* refert de tenui bractea, quæ *Varsii* corpori humano, arca plumbea incluso, fuit indita, cui hæ 7. vocales inscriptæ A E H I O Y Ω, & per 7. lineas diversimode variatæ ac dispositæ.

(e) Hos nummos perinde ac reliquorum *Marchionum* supra adductos à *Conrado Marchione* usque ad *Ernestum & Albertum* inclusive numero ultra 200. octo tabulis in forma folii adhuc *Dresdæ* hærens *Illustris. Haugwitzii* sumptibus multa cum accuratatione æri incidi curavi, luci publicæ aliquando cum prolixiori eorundem historia à me exponendos, quæ tab. nuper cum toto Nummophylacio Saxonico in possessionem *Serenissimi Vinariensis Ducis, GVILIELMI ERNESTI* fato singulari, faustoque, quod Principe dignissima ipsius curiositas concipere jubet, omine, transierunt.

cassides (quod absque dubio *Frisbergæ* factum) *horumque* ornamenta, velut *pileum turbinatum* *Vinariæ*, itemque *hermam virilem* (quod *Isenaci* contigit) in nummis exstare voluerunt, ita & iisdem *Gothe duas coronas, Misnicæ ac Thuringicæ Galearum* decora præcipua, per nummos suos sic perennitati commendare placuisse, certe non video. Nam sicut ipsos ista insignia semper præ aliis in sigillis suis attendisse, certum est, ita & illorum in nummis singularem habuisse curam, ut credam, inducor facile, ut tamen non disputem, an *Henrici Illustris* temporibus, quem auctum Landgraviatu primum fuisse, vulgatissimum est, id jam factum fuerit, sed potius reputem, à *Friderici Gravis* demum ævo id moris maximè ibidem obtinuisse, diplomatibus cum primis supra allatis innixus plurimum, mentionem *denariorum Gothensium* haud prius tradentibus, minoribus vero si non *Balthasaris*, certè *Friderici Simplicis* temporibus, ut totidem verbis supra audivimus, circa annum 1407. ibidem cufis. Præterea & indubio non uno supra jam ostensum fuit monumento, *Marchiones* hoc nummi genus ibidem cudi fecisse, & non urbem, adeoque & civitatem cum hisce *vulgaris formæ coronis* nihil habere comune, nisi quod sciamus, aliquando & ipsum *Monetæ telonium* (*Schlegel-Schatz*) Senatui à Principe pro certa pecuniæ summa quotannis tempore statò ipsi solvenda, fuisse oppignoratam; quo ipso tamen illi nihil neque in forma neque materia ipsorum immutare licuisse, cognoscit quilibet.

§. 43. Nondum mittimus *coronas* paulo curatius adhuc investigandas, investigatasque ex obscuro, in quo hætenus præter meritum delituerunt, in paulo clariorem lucem reponendas. Figuram vero ipsorum primùm quidem in oculos incurrentem ut multum miremur, necesse non est, quippe quam nos jam diu edocuit Vir hac in arte Excellentiss. P. J. *Spenerus*, (*f*) unam, scilicet, & ordinariam, ubivis que obviam, nec à *Regum* aut *Ducum*, aut *Comitum* (secus ac Gallorum attendere

(*f*) Part. I. Art. Herald, p. 32.

dere confuevit diligentia) abeuntem abludentemque; Galeis
soltim dictis, ut easdem vindicemus, superesse video.

§. 44. Sed coronas non solum Ducibus ac Principibus in
genere adjudicat Caspar Lerchius à Dirmstein, (g) scribens, quod
olim Principes Ducesque galeis, velut equites, non usi fuerint in ludis, sed,
ut in Henrici Cesaris libro hastiludiorum legere esset, nudo capite coro-
na reftos eosdem frequentasse; (unter einer Cron und Kreuz,) sed
& Thuringica galeæ laudatissimus Spenerus cum omnibus,
quos in hac arte habuit antecessores, imponit coronam. (h) Ter-
tia galea, inquiens, ex qua prominent duo cornua recuruis atque aper-
tis extremitatibus, quorum cornuum latera quini vel quaterni semper
utrinque bacilli foliati ornant, coronam gestat. Hæc quidem, si ad
figilla simul, ut debemus, excurrimus, primus anno 1262. ac forte
prioribus sequentibusque usus est Albertus, Thuringia Land-
gravius, quatuor tantum bacillis foliatis ornatis cornibus, atque, ut ve-
rum fatendum, absque ulla corona in eadem conspicua; (i) eodem-
que modo & tum in ejusdem filii Theoderici s. Diezmanni anno
1279. (k) & 1286. (l) diversis; tum alterius Henrici exulis (m)
anno 1274. usurpatis signis deprehenditur, in illis & quatuor

E 3

&

(g) De ordine equest. Grundveste n. 4. p. 64. Spener. P. I.
Oper. Herald. p. 31.

(h) Loc. c. p. 32.

(i) Circum scriptum est sigillum: *Albertus, Di. Gra. Thuringie
Lantgravius ac Saxonie Comes Palatinus.*

(k) Hujus talis perigraphæ: *Theodericus. Thuringi. Ju-
nior Alb. Fil. Lantgravi.*

(l) Circumscriptum est: *Theodericus. Dei. Gra. Lantgra-
vius. Turige. Et. Dn. Tre. Plisneis.*

(m) Literas has ostendit circa impressas: *S. Henrici Filii Al-
berti Lantgraviis Thuringie.*

& quinq; in hoc vero quinq; saltim bacillis cornibus decoratis. In *Elisabetha* dehinc, *Friderici admorsii* conjugis, signo, quo 1323. usa est, illam dextra tenet, sed sex bacillis insignitam, (n) ac ab illo tempore ejus usum cessasse invenio, donec in *Friderici simplicis* tempora, *qui primus*, quod sciam, eandem coronatam, anno 1404. in suo sigillo prætulit, tribus quamvis tantum bacillis notatis cornibus. (o) Quem ut in hæreditate provinciarum, sic & hac in parte sequutus est *Fridericus Placidus*, antecessores omnes numero additorum cornibus bacillorum supergressus & ad octonarium usque eundem augens. (p) Ex quo tempore primum inter tres Galeas, sequente eam Electorali & Misnica, velut in *Mauritii de'ymasi* videre est, locum obtinuit, (q) in hodiernis vero Electoralibus inter octo cassides tertio collocata, (r) ut adeo de *corona Thuringica galea competente* nullum plane relictum sit dubium, in antiquis æque ac recentioribus sigillis cernenda. Sed de *Misnica* forte non æque tam expedita res est, quippe quæ in ea, *que vulgo galea Misnensis* audit, non existet, quantum hodie in armis Electoralibus locum sortita. Ac ita quidem est, & nostris temporibus *herma illa virilis* nudæ incumbit cassidi; at bene etiam monet *Excell. Spenerus* galeam hanc potius *Wettinensem* (s) esse, quam *veterem Misnicam*, & cum *Wettinensium Comitum Leo Misnico* locum cesserit, retentum saltim fuisse apicem veterem, ne *Wettinensia* symbola plane abdicat.

(n) Hæc circa legitur inscriptio: *S. Elisabeth Dei. Gra. Thuringie Langgravie & Misnen. Marchi.*

(o) Cujus hæc perigraphæ: *S. Friderici Thuring. Langgvii. March. Misne. filii Dni. Balth. Vid. Weck. Chr. Dresd. p. 242.*

(p) Quo 1404. obsignavit, inscripto: *S. Friderici Dei Gracia Thuringie Langvii & Marchionis Misnen.* Vide *Weck. p. 297.*

(q) Conf. *Weck. l. p. 480.*

(r) Vide *Spener. P. I. p. 36.*

(s) *Part. I. p. 34.*

cidata viderentur, ut adeo persuadear, *Galeam Misnensem* antiquiorem, exemplo aliarum Marchionatibus competentium, sua *corona olim non fuisse destitutam*. Certe *Marchionum Landsbergensium parmula*, quam *Marchiones Misnenses* seculis superioribus præcipue semper attendisse ex figillis supra ostendi, laudatus Spenerus *coronam* tribuit scribens: *Landsbergia cassis CORONAM IMPOSITAM HABET, supra quam pileus turbinatus lineisque ad scutariorum palorum modum ductis variegatus, alia imposita CORONA & PAVONINIS PENNIS SUPERBIT: quid ni ergo & Misnensis galeæ, cujus cum apice equidem nullam dedit descriptionem, interim sine dubio illa est, quæ in antiquissimis adhuc superantibus sigillis his subsequenter figuris indicatur:*

Atque hic nulla prorsus conspicitur corona, perinde ac in antiquiori Thuringica ante decimum quintum seculum, ut supra quoque me monuisse memini. Quid quod & ipsa sic dicta *Misnensis cassis* non solum absque corona hac formâ,

sed & cum eadem ista figura in *Balthasar's sigillo* seculo jam decimo quarto, anno scilicet 1359. deprehendatur, clarissimo indicio, vel pro lubitu additam vel ob lacinias inprimis infra vagantes omissam, vel *Misenensis locum* quandoque sustinuisse. Ut adeo & nunc suppetat, quod responderi possit, *coro-*

nam simplicem in Wilhelmi Landgravii bracteato, cujus supra mentio fuit injecta, admiranti, nihil nempe aliud eadem, quam primariae suae galeæ Thuringicae scilicet ornamentum (Thuringia etenim sola

sola

sola ipsi post factam provinciarum divisionem obtigerat) voluisse exhibere.

§. 45. Sunt denique & adhuc alii, hujusque faciei nummi, in quibus nonnulli : IN GOTA legendum censent. Sed cum multoties mihi illos contemplanti non nisi hæ in illis occurrerint literæ: T D G O M A

eas per: *Theodericus Dei Gratia Orientalis Marchio* interpretari malim, præsertim cum *Theodericus, Friderici admorfi* frater, non solum hoc titulo, sed & ipso hoc capite crispis crinibus conspicuo, quod quidam æthiopis augurantur, in sigillo suo minori, anno 1300. & quod sciam primus, fuerit usus. (1) Unde vero istud hominis caput in sigillum ipsius pervenerit, de eo alibi dicendi erit locus. Sufficiat mihi cæterum, spicilegium post ubi rem *Chronici Sagittariani* messem, ansamque simul aliis, qui exactiori patriarum rerum cognitione instructi sunt, majorique cura easdem tractare habent, dedisse, de iis dispiciendi sollicitius.

§. 46. Mitterem jam Gothanos, & ad Cygneos pergerem, nisi locus officinæ monetariæ adhuc mihi restaret investigandus. *Historiam Gothanam D. Sagittarii*, illosque, qui aliàs data opera de rebus Gothanis egerunt, si consulimus, illi ad unum omnes de eo ne rei quidem. In subsidium ergo ipsos vocemus nummos necesse est, omnium optime, sicut antiquiores Urbem

[1] Testatur id descriptor diplomatum Dobrilugensium: In dorso (sigilli Theoderici) sigillum parvulum adhuc impressum præferens caput viri, crispas habens pilos, & hic est titulus ejus: *Secre. The. Lusacie March.* Non ergo hujus capitis origo à *Friderici Sireni* temporibus accersenda est, ut *Nobilissimus G. P. Hönnius* putat in *Chronico Coburgensi* Lib. 1. p. 21. dum præter *Theodericum* avum, etiam *Fridericus gravis, Pater Friderici Sireni*, sigillo eodem 1345. obfignaverit, capite scilicet Imperatoris vel potius æthiopis.

bem cudentem, ita paulo recentiores ipsum *officina monetaria* destinatum *locum* nos docturos. Ita vero illum nummus, qui n. 3. Tab. I. à nobis repræsentatur, & in *Thesauro Arnstadiensi-Schwarzburgico* asservatur, nos instruit: DER ALLER ERS. PFENIG. BIN. ICH GEMACHT, UFM HAVS GRIMMENSTAIN DAS. HAB. GV. ACHT. IM 1553 IAR. DARUF KHAIN VZAGT MANN WAR. In ejus vero averfa facie ex II. Paralip. XVI. 9. leguntur ista: OCULT. DOMINI. CONTEMLANTVR. VNIVERSAM. TERRAM. ET. PRAEBENT. FORTITVDINEM. HIS QVI CORDE. Pfecto CREDVNT IN EVM., subjectis ensibus Electoralibus & Ruta consveta Saxonica, nomineque, ut videtur, ipsius Principis per literas HHF. hoc est: HERTZOG HANS FRIDERICH expresso. Alterum vero, qui sub n. 4. Tab. I. à nobis producitur, continet *Gazophylacium Saxonicum Vinarisense*, has legentium oculis voces offerentem, quæ de eodem officinæ monetariæ loco testantur: DER ALLER. ERSTE. PFENNIG. BIN. ICH. WORDEN. GEMACHT. VFF. DEM. HAVS. GRIMMENSTAIN. DES. HAB. GVTE ACHT. IM 1553. JAR. In ejus autem altera parte istas offendimus: MO. NO. JOH. FRID. SEN. DV. SAK. ET. NA. E. Angelumque *scutum Electorale cum gladiis decussatim positus* præ se ferentem. Ambo, ut diximus & de anno & loco percussionis luculentissime testantur, atque ita, ut in admirationem simul Lectorem abripiant, qui potuerit fieri, ut *duo diverso figura & typi nummi* possint simul ac uno tempore *facti esse in una eademque officina monetaria*. Sed facilis erit conciliatio hujus apparentis saltim contradictionis, si *primum* ad memorialium *nummorum*, alterum ad *consvete ac usualis monete* genus, qui vulgo molares vel *Schreckenbergeri* audiunt, referas. Cæterum *Grimmensteinium* arx sine omni dubio ab *Henrico Landgravio*, *Friderico II. Cæsari* opposito, tempore belli circa annum 1260. exædificari cœpta, (f) a *B. Ithasare Landgravio* anno

(f) Vide *Sagittar. Hist. Goth.* p. 11. & *Memorabilia* ejusdem p. 10. *W. E. Tentzeli Colloquia* mensr. an. 1689. p. 756. seq.
(g) *V. Histor. Goth. plen.* p. 30; ex *MSSis Gothanis.*

no 1380. operibus novis aliquot cincta, (g) aliisque denuò munimentis à *Wilhelmo* anno 1478. aucta, fortiusque anno 1530. à *Johanne Electorè* per integros undecim annos, templo etiam id propter cathedrali cum grandiori turri aliisque ædibus dirutis munita, anno 1547. victo captoque *Electore Joh. Friderico I.* sua amiserat propugnacula, roboreque suo per tot annos aucto ac confirmato fuerat exutū, dum ejusdem muri quatuor in oris decussatim sibi respondentibus per *Lazarum Suedicum*, *Cæsareanæ militiæ Præfectum*, diruerentur. (h) *Johannes vero Frisericus* anno 1552. ex captivitate iterum dimissus, impetraverat denuò à *Cæsare*, ut ipsi liceret, *Grimmensteiniana* sua reparare munimenta, idque fecerat ex illo tempore strenue. [i] Testatur id etiam non solum *Elector ipse*, anno sequenti 1553. die *Mercurii* post *Festum Visitationis Mariæ* scribens: *Uber das wir unser Schloß und Hauß Grimmenstein/ numabls/ Gotelob/ wiederum befestiget haben; sed ipsi nummi insuper addunt, firmum fortissimumque esdem impostum fuiss. præsidium*, huicque magnam in divinum auxilium fiduciam. Hinc ipse *Elector* hoc anno adhuc ob novos *Alberti Brandenburgici & Henrici Brunsvicensis* tentamina cum *fratrum suorum* triaga eò velut in asylum ejusdem temporis secesserat. [k] Ex quibus ergo fit manifestissimum, recentiores istos ex officina monetaria, quæ tunc in arce *Grimmenstein* fuit, exuisse, simulq; admodum vero redditur simile, & antiquiores ibidem fuisse confatos; quamvis id non certò in tanto scriptorum silentio affirmare auserim, ac ista officina etiam in ipsa urbe, ut olim *Vinariæ*, esse potuerit.

S. 44.

(h) Vide Bullam Cæsaream apud Hortleder. T. 2. de *Caus. B. G.* p. 937. *Sleid.* L. 24. *Dresserus* de *Urbibus* sub nomine *Gotha*.

[i] *Spangenberg. Chron. Sax.* c. 289. p. m. 680. Confer clausulam *Scripti Electoris* apud *Hortleder*, L. 4. c. 57.

(k) *Historia Goth. Sagitt.* p. 31.

§. 47. Jungimus nunc hisce illos nummos, qui durante obsidione in Oppido Gotha typarios subiere. Lippis scilicet notum est ac tōnforibus, qua ratione Elector Augustus, Cæsaris ac omnium Imperii Ordinum decreto, Augustæ Vindelicorum factō, obreceptos ibidem à Johanne Friderico II. Saxonix Duce, Primi filio, ex Imperio proscriptos *Wilhelmum Grumbachium* complicesque suos, media hyeme anno 1567. urbem Gothanam, ejusdemque arcem *Grimmensteinium* acri obsidione cinxerit, illiusque deditioe facta, & hanc paulo post sub suam redegerit potestatem. Variæ ergo formæ ac ponderis oppugnationis illius tempore signatos conspeximus *nummos quadrangulares*, & quidem ex argento, præter unum, omnes, quos Germanice *Klippas* vulgo solemus appellare. Horum icones Tabula I. n. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & Tab. III. n. 4. 5. 6. 7. intuentium subjicient oculis. In his nummus n. 7. Tab. I. unicus, ut diximus, est aureus, florenum pendens Rhenanum, aliusque formæ atque figuræ hæctenus nobis non visus, *Arnstadio-Schwarzburgici Gazophylacii* continetur arculis. Nec dubium est, hunc cum aliis ejusdem formæ hodie adhuc comparentibus, esse ex illis, quorum quater mille, pondere Rhenanis leviores, auro pares ad Ernestum Mandels'avium per internuncios, sed à nocturnis Electoris excubiis, dejectos, destinati fuerant, notati scilicet insignibus Electoralibus decussatim secantium sese binorum gladiatorum, & inscriptione vendicante dignitatem Electoralem Johanni Friderico à natalibus, teste historica descriptione susceptæ à Cæs. Majestate in Imperii rebelles executionis A. 1568. excusa. Sequentes ejusdem Tab. I. n. 9. & 10. valore Joachimici quadrantem æquantes Nummophylacio hodie Ducali Vinariensi, olim *Haugwitziano*, debemus, & posterior Luckio etiam in Sylloge p. 225. citatur, reliquis vero Tab. I. n. 5. 7. 8. Tabulaque II. n. 5. 6. 7. 8. *Thesaurus superbit Arnstadio-Schwarzburgicus*, vel *Joachimicum*, vel *semihalerum* vel *quadrantem* vel *semiquadrantem*, ceu impressa duobus ab altera parte signa non obscure produnt, valentes. Figurâ ut adpectus facile docet, prope omnes conveniunt, *gladios Electo-*

rales decussatim positos *Rutamque Saxoniam* curiosorum visui
fistentes, majoris formæ annis carentibus, minoris vero vel an-
ni numerum ab utroque latere completum [1567.] vel trunca-
tum (67.) quem tunc *minorem* [die mindere Zahl] appellare sole-
bant, oculis intuentium exhibentibus, unico saltim n. 10. infra
litera G, *Gotham* forte indicante, notato. Neque literis im-
pressis discrepant, sed iisdem gaudent omnes, scilicet:
HHFGK. hoc est: HERTZOG HANS FRIDRICH GE-
BOHRNER KHVRFVRST, sive *Dux Johannes Fridericus Na-
tus Elector.*

§. 48. Atque hic ipse erat titulus, quò ex pacto *Numbur-
genfi*, anno 1554. inter *Johannem Fridericum I.* Patrem, paucis
ante mortem suam horis, consentientibus *Johanne Friderico II.*
Joh. Wilhelmo & Joh. Friderico III. filiis, & *Augustum* erecto, ipsi non
amplius licebat uti, quippe in quo inter alia conceptis verbis
(1) hæc leguntur: So haben wir Herzog Johans Fried-
rich der Mittler / Herzog Johans Wilhelm und Her-
zog Johans Friedrich der jüngere / vor uns / unsere Er-
ben und Nachkommen gewilliget / wie wir denn Krafft die-
ses Brieffes willigen / versprechen und zusagen / daß wir und
unsere Söhne den Titul: Gebuhrner Churfürst /
auch des Churwesens / desgleichen des Tituls: Burg-
graff zu Magdeburg / nicht brauchen sollen / noch
wollen / weil unser freundlicher lieber Vetter / Herzog Au-
gustus / Churfürst und S. L. männliche Leibes- Lehn- Er-
ben am Leben seyn. Patri equidem ite ad dies vitæ è captivi-
tate reduci fuerat concessus, sed filius, ut ex dicti *Numbur-
genfi* pacti verbis dispalescit, eidem jam renunciaverat, nihil-
ominus tamen, quæ mentis ipsius erat obstinatio & vanæ am-
bitionis æstus, sponte sibi eundem tribuens, non solum eodem
palam utebatur *in literis*, sed, quod mireris, tempore etiam ipsius
obsidionis in *moneta publica*. Quo ipso vero simul *Augusto*
Ele-

(1) Vide Hortled. L. III. c. 88. Et Elect. verã ac necess. def. L. B.

Electori bilem magis concitasse, negari non potest, qui in der-
 fungen Verantwortung etlicher Bezüchtigung halber im
 Lager vor Gotha zu Goldbach die 10. Martii 1567. data in hac
 erumpit verba: Welcher Theil auch dem andern nach sei-
 nen Landen und Leuthen auch nach seinen Würden/Standen/
 Nahmen und Wappen trachtet/das ist / auch vergesslich-
 cher durstiger Anmaßung des gebohrnen Churfür-
 sten Nahmens und Tituls auch unterstandenen Ges-
 brauchs des Chur-Wappens/welches Er 1560 in Secret
 und auff der Münze führet / und sich also selbst zum achten
 Churfürsten auffgeworffen hat/genugsam abzunehmen. Ho-
 rum certe nummorum, prætereos, qui ad *Mandelstadium* desti-
 nati fuerant, non admodum magnum numerum, durante ista
 obsidione, fuisse conflatum, *summa argenti penuria*, qua pressi e-
 rant obsessi, ac præter expectationem omnem ab Electore in-
 clusi, videtur arguere, fisco non solum Principis exhausto,
 sed & privatis erepta omni, quæ reliqua ipsis erat, pecunia nu-
 merata, stipendiis præterea nullis militibus, nisi unius saltim
 mensis, datis. Num præterea hoc ipsum monetæ genus indi-
 gitet *Autor Historicae descriptionis susceptæ à Cas. Maj. executionis con-
 tra P. R. I. Rebelles*, scribens: *Constitutum inter eos [Ducem & Grum-
 bachium cum suis complicibus] fuit biennio ante de innovanda
 INSIGNIUM ELECTORALIUM FORMA, deque TYPIS pecu-
 liaribus MONETÆ IMPRIMENDIS CUM ARROGANTIS
 minimeque DECENTIS TITULI, ubi ad arma deventum esset, inscri-
 ptione; ambigo, cum nihil magnopere insolens impressa iis in-
 signia præferant. Eventus interim obsessionis hujus maximè
 calamitosus hic erat, ut tradita Electori die 13. Aprilis hora
 circiter sexta vespertina [m] per cives, causam demum veram*

F 3

obsi-

[m] Qui erat Dominica Misericordias Domini, qua ante vi-
 ginti annos eadem fere hora Pater Joh. Fridericus à Ca-
 rolo V. ad Muhlbergā victus, in manus Cæsaris captivus

obsidionis edoctos, urbe ac arce cum omni apparatu ac
 comēatu bellico & die 18. ejusdem mensis supplicio de proscri-
 ptis Imperii hostibus sumpto (n) die 15. *Viennam Austriæ*, inde
Neapolim, tandemque in arcem *Stirriam* abductus, ibique per
 28. annos ad finem usque vitæ, quæ 1595. die 9. Maji conti-
 git, captivus detentus fuerit, arce statim *Gothanâ* post ejus de-
 ditionem, tanquam seditiosorum receptaculo, terræ æquata.
 Testatur hunc eventum longe luculentissime Nummus Joachi-
 micum valens. ab Electore fieri jussus, ac à *Johanne Jacobo Luckio*
 in *Sylloge sua Numismatum elegantiorum* elegantissima sub anno
 1567. p. 226. æri incisus datus, unius tamen saltim generis; Sed
 cum, recte monente *Ampl. Tentzelio* [o] duplicis typi existent, al-
 terius variorisque, in quo numerus simul conspicitur anni repetitur,
 iconem hic Tab. I. n. II. & 12. addi curavimus. [p] In una ipsius
 facie verba hæc: TANDEM BONA CAUSA TRIUMPHAT, cum ad-
 dito anno MDLXVII. vel absque hoc leguntur, impressis
 cæteroquin consuetis gladiis Electoralibus decussatim positis;
 in averfa utriusque generis eadem occurrit inscriptio: MDCXVII.
 GOTHA CAPTA SUPPLICIO DE PROSCRIPTIS IMPERII HOSTIBUS
 SUMPTO COETERISQUE FUGATIS, AVGVSTVS DUX SAXONIE ELE-
 CTOR Fieri Fecit.

§. 49.

quoque fuerat traditus, & ante 9. annos Episcopus
 Würzburgensis Zobelius à Grumbachio interfectus.
 Thuanus, Lairizius, Clauderus & alii.

[n] Grumbachio & *Christiano Bruckio* Cancellario Ducis in
 4. partes sectis, *Wilhelmo Steinio* capite primum truncato &
 postea quadrifariam dissecto, *Hieronymo Brandensteinio* ea-
 dem pœna affecto, *Johanni Beiero* laqueo gula fracta &
 Davide Baumgartnero capite plexo. Thuanus lib. 41.

[o] In *Schediasm. de Nummis Saxonis belli pacisque*
 tempore cufis Lit. B. 2.

[p] Meminit & hujus nummi *Thuanus*, quo nemo hæte-
 nus exactius hoc descripsit bellum Lib. 41. p. m. 554 scri-
 bens; *Cui in victoriæ tantæ memoriam argentei nummi,*

§. 39. Uti vero *memoriam* tam memorabilis ac sumptuosa obsidionis, expugnationisque nummo conservavit Elector, ita divini servati contra tot Sicariorum, à Grumbachio emissorum, machinationes sui corporis beneficii monumentum, magis quam turbidae petitaque ab adversariis Ecclesiae symbolum (9) existare voluit nummum, diversis aliquot typariis repetitum. Illum quater ex una parte, bis vero ab adversa discrepantis typi producimus. Primus, quem n. 8. & 9. Tab. III. dedimus, à Luckio jam adductus est in Sylloge sua supra laudata, p. 227. effigiem Augusti barbati calviticque notabilis versus sinistram latus paulo spectantis, visui exponens, hocce cum titulo: AVGVSTVS D. G. DVX SAXO. ET ELECTOR; ab altera parte navem prope petram, mari agitatam turbido, in cuius velis exaesis Christus cruci affixus, & malo adstans Elector, gladiumque humero imponens, quam hostes, undique equis adnantes, telis gladiisque petunt, cum hac epigraphe: TE GUBERNATORE. Alter n. 10. à Clarissimo Dn. Junckero Tab. XVIII. n. 51. ad p. 270. in vita Lutheri ex nummis repræsentatus, eandem sistit cum tertio, quem n. 11. primum communicamus, titulum: AVGVSTVS D. G. DVX. SAX ET ELEC. vultus positu saltim diversi; in quarto vero, numero 12. ex auro conflato tribusque catenulis elegantissime exornatus, barba non admodum, ut in cæteris proluxa Elector comparet, hunc cæteroquin ostentante, paulo pleniorum titulum: AVGVSTVS D. G. DVX. SAXO. NIAE. SA. RO. IMP. ARCHIMARS. E. EL. Adversa posteriorum trium facies n. 13. exposita coincidere videtur cum ea n. 11. tradita, nisi quod ibi emblematis figura sit inversa, quem errorem Luckiano sculptori imputandum esse, aliorum num-
morum

cum hac inscriptione: Tandem bona causa triumphat; itemque M. Cyr. Spangenberg in tractatu de usu & abusu monetæ. p. m. 219. Sagittar. Hist. Goth. pl. p. 38.

(9) Ita equidem aliquando putavit Clariss. Dn. Junckerus in elegantissimo de vita Lutheri ex nummis scripto, p. 268. sed mutasse mentem, verba p. 460, ibidem satis produnt.

morum clarissime nos edocent exempla. An vero septem equi-
 tes navem cingentes in eadem conspicui, sex factionis illius autores
 cum ipso Principe Joh. Friderico designent, ceu conjicere videtur
 Ampliff. Tentzelius, (r) vel ob id dubitamus, quod & in iis
 erant, quibus nunquam forte in mentem venerat, Electori vim
 intentare, velut de Baumgartnero constat, illi tutam saltim
 commorationem præstitisse Grimmensteinium; immo in illo
 n. 13. octo potius circum sistere navim equites, non obscure co-
 gnosci potest. Quod vero hos nummos divini Augusto, &
 imprimis contra has Grumbachianas machinationes, præstiti
 beneficii monumenta egregia nominavimus, non solum facit
 J. J. Luckius eorum unum ad expeditionem Gothanam non sine causa
 referens, quem postea secutus est Plur. Reverendus Dn. Gleichius,
 Aula Elector. Sax. Concionator, Fautor multum observandus; (s)
 nec diu post etiam Amplissimi Clarissimique Viri Tentzelius (t) ac
 Junckerus (u) suis id confirmarunt calculis, sed & insidiarum,
 quibus Augustus Elector tunc petebatur, consideratio penitior.
 Nam de iis ita Thuanus Lib. 41. suæ Historiæ: Ad hæc odia inter
 eum & Augustum VII. virum exacerbare, & ut sceleris magnitudine eum
 obligaret, in perniciam Augusti conjurare & sicarios subornare. Et
 paulo post: Nec multo post patuere insidiæ à Grumbachio, emendicato
 Johannis Friderici, cujus ingenio abutebatur, nomine structæ, capto Johan-
 ne Bohemo, (x) haud procul à Dresda & scelus inter tormenta con-
 fesso, Philippo Plasso, item insigni percussore, ad id se à Grumbachio con-
 ductum

(r) In Schediasm. suo de Nummis Saxonis pacis bellique tempore cufis Lit. B. 2.

(s) In Historia Numismatum succincta Lips. 1698. edit. §. 31.

(t) Schediasm. supra cit. l. c.

(u) In vita Lutheri numismatica p. 460.

(x) De his & sequentibus imprimis acta hujus negotii, typis tunc evulgata sub titulo: Copien der Schrifften &

ductum proficiente, eodemque tempore alia testimonia ad Augustum af-
 fern-

so zwischen den Churfürsten und Herzog Hans Friedrichen
 den Mütlern zu Sachsen/ Graf Günthers von Schwarzb-
 burg und Wilhelm von Grumbachs/ auch folgendes zweyer
 zu Dresden gerechtfertigten Ubelthäter und deren von ih-
 nen erzwungener vermeinten Uhygichten halben er gangen
 M DL XVII. 4to. Atque ut ex iis patet, hic Boemus ju-
 ramentum, id prælegente Grumbachio, juraverat, se non
 solum pulvere in escas clam injiciendo, sed & sclopeti
 ictu vitam Electoris petiturum. Taceo iis & cum vene-
 ficiis rem fuisse, quod non solum ex excusatione Grum-
 bachii ad Electorem dispalescit, scribens: Und solt ich durch
 solche Zauberer zugericht haben / daß E. Churf. Gnaden in
 Neuligkeit ein junger Herr und junges Fräulein tödlichen
 abgangen weren/ und mich vernehmen lassen/ daß E. Churf.
 Gnaden junge Herrn und Fräulein / so noch am Leben/ auch
 bald mit tode abgehen würden / die alle E. Churf. Gnaden
 vor ihren Augen sterben sehen und hernach ihr Ende auch be-
 schliessen müsten; sed & ex brevi responsione Electoris in
 castris ante Gotham: Was sie von den Engeln oder Teu-
 fels Trencken / so Herr und Knecht mit einander gesoffen/
 Desgleichen dem Schatz graben und andern zauberischen/
 abergläubischen/ unchristlichen Händeln mehr / so sie mit
 einander getrieben und sich zusammen geschworen haben sol-
 len/ erfahren / - - wie sie denn auch noch in jehiger
 Belagerung solche Zauberer fort und fort treiben und ihre
 Engel um Rath/ Hülffe und Beystand befragen und ersu-
 chen sollen. De pueri vero, quo ad veneficia usi erant,
 supplicio, ita Thuanus, l. c: Puer magus, quæ supra dixi,
 confessus, laqueo suspenditur. Ac in edicto publico in
 castris evulgato inter alia: Nachdem der Erkechter und
 alter Zauberer Wilhelm von Grumbach ieho fürgeben soll

feruntur à Günthero, Comite Schwarzburgico [y] & Christophoro Zebicio ex ore ipsius Grumbachii excepta. Imò de iis ipse conqueritur Elector in excusatione contra inculpationes Grumbachianas: Wie aber Herzog Johann Friedrich seine E. G. hinwieder gemeinet/und er die leibliche geschworne Erbeinigung und Vorträge gehalten/das weist das Werck der öffentlichen receptation der echter / so seiner Churf. Gnad. nach Leib und Leben/ Landen und Leuten getrachtet/ aus.

§. 50. Sed ad officinam monetariam nobis nunc redeundum est. Diversi sunt generis Johannis Friderici II. nummi majores, alii ante captivitatem circa annum 1560, alii post illam cusi. Illi, qui ante captivitatem conflati, faciem Ducis sistunt virilem elegantissime expressam, eoque ipsum in habitu, quo à tormentis subjecto fuit descriptus, (z) ac tres diversi typi nobis sunt visi. In primi, 5. lothones pendentis, facie una hic legitur titulus: DEI
GRA.

- - so will sich nun der mörderische Teufels Banner mit Gottes Wort bescheinen - - daß der alte gottlose/ zauberische Teufels Banner/ Mörder und Erstächter.

[y] - - Ad quem Grumbachius in arce Gerensii dixerat: Die weil seine Churf. Gnaden ihme und seinen Gesellen unverschuldet nach Leib und Leben trachtete/ solt man wissen/ er wolte seiner Churf. Gnaden nach dem Haupt/ Leib und Leben trachten / und solte ihme S. Churf. Gnaden zwischen der Zeit und folgenden Weihnachten nicht vergehen. V. a. Eta citata & defensionem Electoris.

[z] Johanne sc. de Friberga vocato, alias Bohemo, qui inter alia hoc confessus fuerat: Hat Herzog Johanns Friedrich der Wiltler einen schwarzen Rock von Damascen/ wie er sich deuchten läst/ mit Sammet verbremet / und mit Zobeln gefüttert/ und ein schwarzes Sammet gesteyt Koller angehabt. ꝛc.

Gratia JOHANNES FRIDERICUS SECUNDUS DUX SAXONIAE
COMES PROVINCIALIS TURINGIAE ET Marchio MISNIE;
in adversa vero hæc verba: ALLEIN EVANGELION IST
ONE VERLUST; juxta cum Insignibus Ducalibus. Reli-
qui duo idem prorsus ostendunt, pondere ac forma saltim *mi-
nores*, unoque tres cum dimidio, altero unicum saltim Iotho-
nem pendentibus, *Hos vero vel propterea quidam Gothæ con-
flatos volunt, quod eorum typarii ex obsidione Gothana per
Augustum Dresdam translati fuerint, ubi & hodie asservantur,
cum cura, iisdemque Joh. Georgii IV. & jam feliciter imperan-
tis Potentissimi Poloniae Regis, Friderici Augusti, temporibus noviter
quidam cusi fuere, in Gazophylacia celebriora inferendi. Sed
cum ejusdem prorsus artificis existet Joh. Wilhelmi numisma,
1560. percussum, ac Joh. Fridericus tunc Vinariae adhuc sedem
habuerit, malim statuere Vinariam potiùs eos agnoscere matrem.*

§. 51. Quod & intellectum velim de rarissimo in *Vinari-
ensi Nummophylacio* existente Ducato, in quo ab una parte *Insignia
Saxonica*, & illa: Dei Gratia JOHANNES FRIDERICUS SECUNDUS
DUX SAXONIAE LANDGRAVIUS THURINGIAE Et Marchio Mis-
niae; ab adversa vero *duo angeli*, fertum tenentes rutaceum,
cernuntur, cum epigraphe: NON VIDI IVSTUM DERE-
LINQUI NEC SEMEN. EIVS. QUERERE PANEM, [a] e-
pigraphe hac haud obscure exponente, in calamitate domesti-
ca acerbissimaque ex verbo Dei solatium petere sic voluisse.

§. 52. Plures vero eorum sunt, qui post captivitatem ip-
sius fuere cusi, gaudentque titulis sequentibus. *Primum*, quem
Luckio debemus, (b) *faciem versus sinistrum latus respicien-*
G 2 tem

(a) Delineatum hunc, sicut & supra Joh. Frid. II. adductum
medii moduli, dedit Clariss. Dn. *Junckerus* in *Luthero* nu-
mismat. p. 242. 243. Tab. XIV. n. 45. a. & b.

(b) In *sylloge* sua p. 226. quem postea etiam *M. Junckerus*
in *vita Lutheri*, Tab. XLIII. n. 18. ex Ducali Gothano Ga-
zophylacio æri incisum exhibuit.

tem sistit circumscriptam: DUX JOANNES FRIDERICUS CAPTI-
 VUS; ex altera parte *Insignia* cum consveta ipse epigraphe:
 ALLEIN EVANGELION IST ONE VERLUST; anno-
 que 1576. *Alter*, qui à *Luckio* pariter jam luci est expositus, u-
 xoris ipsius, constantissimæ in maritum fidei exempli summi,
 icona offert, ejusdemque nomen cum axioma: ELISA-
 BETA DEI GRATIA DUCISSA SAXONIE; ab adverfa
Insignia Palatino-Saxonica aream occupant, addito circa Symbo-
 lo: HILF HIMLISCHER HERR HOCHSTER HORT;
 cum anno 1576. *Tertium* ex *Hortlederi Catalogo numismatico* sup-
 peditavit Ampliff. DN. *Tenzelius*, (c) hac delineatione. Ex-
 stat in una parte *caput* ejus in area ramusculo [*Reißlein*] no-
 tata ac circumscripta: DVX JOAN FRIDERICUS; ab adver-
 fa *Insignia* cum his literis: T. I. V. V. E. V. C. O. P. D. addito
 anno 1584. *Quartum* ex *Ducali Gothano Nummophylacio* dedit
 Clariff. Dn. M. *Junckerus* (d) cujus una pars itidem imagi-
 nem ejus repræsentat cum literis: JOANNES FRIDERICUS
 II. DUX SAXONIÆ &c. ÆT. LXVI. altera autem has: AL-
 LEIN EVANGELIUM IST ONE VERLUST. 1595. cum
 consvetis armis Saxonis. *Quintus* icona in habitu cubitum
 ituri cum his prodit: JOH. FRID. DUX. SAX. SECUNDUS,
 ÆTATIS LXVI. altera facies *Insignia* cum anno 1595. & Sym-
 bolo: ALLEIN EVANGELION IST OHNE VERLUST.
Sextus denique, *Ducalis Saxo-Vinariensis Nummophylacii* pars, *mor-*
tem ejus exponit, his circa icona eodem, ut in antecedentè, ha-
 bitu gaudentem, verbis: JOH. FRID. DVX SAXONIÆ CAPTI-
 VUS MORTE LIBER; ab altera facie *Insignia* cum *Symbolo*
 ipsius notissimo: ALLEIN EVANGELION IST ONE
 VERLUST. 1595. Ac ne ἀσύμβολος hic discedam, placet,
 unius

(c) In Sched. de nummis Saxonis belli pacisque tempore
 cufis l. c. confer *nummos emortuales* p. 5.

(d) L. c. p. 458, Tab. XLIV. n. 19.

unius adhuc, *septimique* sic numero, rariorisque adjicere descriptionem. Una scilicet pars *effigiem* ejus communicat cum his ad latus literis: AN. ÆT. LXVI. altera vero sequentia: IO. FRID. II. PATIENS DVX SAX. PIE IN CHRISTO OB-DORMIVIT STYRÆ AVST. IN CVSTOD. AN. MDXCV. MAY. IX.

§. 53. Qui certe omnes, arce diruta ac in squalore posita, *Gotham* matrem haud agnoscere poterunt, sed potius *Vinariae*, ac in primis *posteriolem Camburgi* à filiis & patruo *Joh. Wilhelmo* conflatos fuisse, vero accedens videtur proxime. Atque ex illo tempore, uti ipsa officina monetaria, ceu audivimus, desolata jacuit, ita & nullos exinde nummos nos accepisse, certum est, donec *Serenissimi ERNESTI Pii*, Ducis Saxoniae, auspiciis arx ista Cæsaris Imperiique consensu de novo è fundamento, excitaretur, splendidissimeque exstrueretur, *cujus* [quamvis non nimis multa) & Ejusdem *Serenissimi natu majoris filii, FRIDERICI*, hodieque feliciter, & quod Deus velit! diu imperantis *Nepotis, FRIDERICI* temporibus, omnis prope generis ex eadem noviter simul exstructa hucusque accepimus numismata, accipimusque hodie. Sed de his nummis, cum in nostris frequentius sint manibus, hic nihil attinet dicere; illud potius aliis relicturus, qui, *recentiores Marchionum nostrorum Misnie ac Landgravorum Thuringiae nummos* recensendi explicandique curam in se instituto laudabili susceperunt, in quibus toties citatus Amplissimus est *D. Tentzelius*, amicus noster certissimus. Tantumque de *Gothanis*.

CAPUT II.

De

NUMMIS CYGNEIS.

§. I.

DE nummis nunc acturi *Cygneis*, quorum perinde ac *Gothanorum antiquiorum*, in nullis, qui exstant, libris monetariis,

G 3

riis,

riis, hucusque facta est mentio, fabulis gerrisque anilibus, quæ vulgo de *Cygnò*, sive *Herculis filio*, sive *Arminii Duce*, itemque de *Swanhilde*, famosa quadam, ut volunt, hujus regionis olim Principe, (a) circumferuntur, & à compileribus Chronico- rum larga messe hinc inde confarcinari videmus, nostra haud superstruemus, sed certis saltim innixi rerum testimoniis, ea, quæ de iis nobis sunt cognita, eo, quo fieri potest, compendio trademus.

§. 2. Sicut vero de propriis non vane concludimus ad ea, quorum ista sunt; ita ex insignibus rectissime institui judicium, elicique certitudinem ejus, à quo hoc istudque olim hodieque profectum est, nemo ibit inficias.

§. 3. Nunc vero quis rerum patriarum tam ignarus est, aut heraldicarum tam inscius, qui nesciat, *tres cygnos* commune *Cynea Urbis* (b) aliquot retro seculis fuisse *δεῖγμα*, sive ea id inde habeat, quod *Cæsar Carolus M.* conditor, illos in *Muldavia* natate viderit, sive quod frequentius ibidem tanquam in loco piscinis multis prædito confederint. Refert nempe illud hodie, ceu notissimum, *aream rubram*, in *quatuor dissectam partes*, cujus *prima* exhibet *tres olores*, *altera tres turres*, quas aqua alluit, *tertia* itidem *tres dictas turres*, & *quarta tres rursus Cygnos*, ut adeo semper duo eademque insignia invicem sibi extent opposita. Cæterum scuti hujus (ut hodie ostenditur) *apicem*, seu *timbrum*, absolvunt *due galeæ*, cujus unius *fastigium* est *ruber pileus septem rubris & albis bacillis foliatis ornatus*; alteri vero *Mauritii* (c) *equitis*,

[a] Vide pluribus de his *Lang. Chron. Citizense p. 791.*
Schmid. Chron. Cygn. p. 7. 8. 9. Wilhelmi p. 6.

(b) Diversimode hanc urbem apud antiquos scriptores scriptam reperias, scilicet *Swicouve*, *Cyivica*, *Zwickowe*, *Zwicowe*, *Zwickove* *Swickavia*, *Zwicca*.

[c] Hunc volunt ab *Henrico Cæsare* urbi datum patronum,

quitis, rubra veste conspicui, bustum incumbit, protensa manu instrumentum militare, quod *Puficanum* vocant, tenentis, alteram vero femori subjicientis, fascia cæteroquin alba conficti corpore. Atque hac facie *majora* & solennia hujus urbis comparent *Insignia*, *minora* vero, ut hodie sunt, solis *tribus*, constant *cygnis*, quibus super imposita cernitur galea, eodem, ut descripsimus, tecta pileo.

§. 4. *Autorem* horundem laudant *Henricum II.* five *sanctum Cæsarem*, [a] ad nomen urbis, undecunque etiam istud acceperit, & de quo alibi *Θεῦ διδοῦτος*, sine dubio respicientem, ac iisdem ob fidelem in debellandis *Henetis* & *Bohemis* ipsi à civibus navatam operam *Cygneam* circa annum *MII.* donantem. De quo inter alia & hi circumferuntur versiculi:

Henricus Sanctus dedit hæc *Insignia Zwickæ*,
Ejus notificans *Martis* & artis opus,
Vexilla & *galeæ*, *turresque* & *slaviger Heros*
Martis opus signant, *artis* opusque *cygni*.

§. 5. Sed non possumus non hic obiter monere, urbem hanc eo, ut super descripsimus, *sigillo majori* non semper fuisse usam, sed anno 1297. & cum adhuc libera Imperii esset civitas, plane diverso, *tribusque tantum turribus*, quas *Muldavia* alluit, constante, cujus iconem *Tab. IV.* exhibemus; de quo & apud *Wilhelmum* & *Schmidium* altissimum est silentium. Constat hoc vero nobis ex diplomate anno dicto 1297. *indictione IX.* in die *Viti* & sociorum ejus dato, quo *duo Advocati Zwickavienses*, *Magister Consulum* & *undecim Consules* (ea tunc facies erat *Senatus*,

cujus quippe corpus *Ratisbona* *Magdeburgum* translatum aliquot dies *Cygnæ* detentum fuit atque monstratum. Vid. *Schmid. l. c. Wilhelmi* p. 22.

[a] Vid. *Schmid. Chron. Cygn. p. 136.* ac *Laur. Wilhelmi Descript. Cygnæ* p. 175.

Senatus, & Consules hic non aliter ac per *Senatores* interpretandi veniunt) confirmant legatum quoddam *Henrici Croneri, civis Cygnei*, quod ipse pro se, duobus suis filiis, *Petro & Catharina*, & fratre *Rudolfo* Sacerdote, allodium sc. trium mansorum in villa Lom cum jure patronatus parochialis Ecclesie ibidem 60. marcis argenti coemptum, Ecclesie S. Mariæ virginis in monte Altenburg sub certis conditionibus adjudicaverat. Illius hoc est initium: *Nos Conradus & Fridericus Advocati in Zwickowe, Conradus de Salburch, Magister civium, Theodericus de acie, Henricus Croner, Nicolaus Grarok, Nicolaus Leibenicht, Henricus Monetarius, Petrus Ottonis, Petrus Wigandi, Quidam dictus Scultetus, Henricus Gathele, Henricus de Kemnitz, Conradus de domo lapidea, Consules ejusdem civitatis &c.*

§. 6. *Figura* sic ipsorum constat, antiquitatem nummi confirmant. De antiquissimo nobis equidem observato, esto initium, eoque, cujus Plurim. Reverendus DN. *Jacobus à Mellen* meminit in sua supra sepius laudata Epistola de Nummis quibusdam Thuringicis. Repertus scilicet fuit *bracteatus Rudolstadii*, ac cum aliis *Lotharii* nummis effossus, exhibens *hominem imberbem, sedentem super clypeum* [rectius *pontem*, ceu in aliis cernitur] *dextra gladium, sinistra vexillum* tenentem, ad pedes ejus sub semicirculo *cygno* comparente hisq; circa literis: *LVTEGER ME FECIT. De Lothario II. Cæsare* hunc, si ita se habet, interpretamur nummum, nec temere de alio. Nam *Ludeger, Ludger, Luteger, Leodegarius, Luderus, Lutterus, Lotarius, Lotharius, Ludgerus, Ludigerus*, diversum sonant, idem indicant. Id omnium luculentissime *montis sereni Chronicon* docet: *Ludegerus Dux Saxonum regni gubernacula (MCXXVI.) suscepit: Lotharius quoque nomen mutavit.*

§. 7. Sed quid *Lothario*, quem nummus clare designat, cum *Cygnea*? Certe eandem aliquando ipsi paruisse, *cygnus* nobis persuadet, præcipue ad Imperatorem jam electo. Si ad *Oraculum Cygneum, Schmidii*, inquam, *Chronicon*, abimus, satis certa

ta

ea hoc non videtur nobis reddere responsa, modo non veterum Oraculorum quandoque more, plane falsa Nam illud prodit Cygneam, post *Wiperti II. junioris Comitis de Groitsch* mortem, cujus pater *Wipertus I. senior* eam ab *Henrico V. Casare* gratitudinis ergo pro fidei in bello Polonico ipsi navata opera acceperat, Imperio Germanico, ejus habenas tunc *Lothario Saxone* regente, postliminio iterum fuisse adscriptam. Multus certe ac operosus est *laudatus autor* in tradendis utriusque *Wiperti* vitæ historiis, & vindicando iisdem in *Cygneam* urbem dominio; sed si fontes, quos monstrat, (e) ipsi inspicimus, autorem scilicet libelli de *fundatione Coenobii Bigaugiensis* anno 1580. *Francofurti* à *Reinero Reineccio*, annoque 1664. à *Joachimo Joh. Madero* denuo ac plenius editum, de eo nihil per omnia ibidem offendimus. Municipii e- quidem ejus & *castri Groystæ* [f] [*Groytsch, Groiz*], *Lixnich* urbis suæ (g) itemque *Schworzen*, *Pigaugiensis* villæ, (h) *Morunga* ac *Eckersbergæ* civitatum, (i) pagorum *Nisin* ac *Budissin*, (k) tanquam possessionum ipsius frequentius meminit. Nec tacet, ipsum & *Marchionatum Lustzensen* (l) ab Imperatore *Henrico V.* circa annum 1219. obtinuisse, *Præfectumque* egisse *Magdeburgensem*. Deprædicat insuper *fundationes* aliquot *monasteriorum* ab ipso susceptas, *Luczke* scilicet *dioceseos Mersburgensis* in *S. Petri* honorem anno 1105, (m) *monasterii Pegaviensis* in *Jacobi* memoriam anno 1092., (n) ac denique *Reynsdorffensis* *Coenobii* in *Comitatu Wyzenburgensi* (o) anno 1110. *constructorum*. Nihil tamen in ipso de *Zwickavia*, imo ne de tractu quidem illo reperire licet, præsertim cum, *superioribus villis* ac *possessionibus omnibus passim nominatis*, addat denique p. 256. *Omnibus ergo suis ei re-*

H stitu-

[e] Chr. Cygn. p. 162. (f) p. 247. 252. 255. 256. (g) p. 245. 246. 251. 252. 255. (h) p. 247. (i) p. 21. (k) p. 251. (l) p. 255. (m) p. 249. (n) p. 247. Lang. Chr. Citiz. p. 784. [o] p. 250.

stantis, ad curiam Wormatiæ indictam perrexit. Refert quidem loco jam citato inter alia etiam supra nobis citatus de fundatione Coenobii Pigaugiensis autor & hæc: Hic (Wipertus Senior) inva- luerat prædiis & beneficiis in provincia nostra, que Sworbia dicitur, Monarchiam quoque in Luzizac præfecturam in Magdeborch. prin- cipalem obtinuerat; Alibique Abbas Urspergensis tradit: illum par- tibus in illis, quas Sorabi inhabitant, principatum fuisse; [p] Paulus- que Langius, ipse Cygneus, eum in provincia, que Sworbia diceretur, do- minatum fuisse, memorat. (q) Sed quis nescit, quam late pa- tuerit tunc temporis hæcce provincia, & quod omnes supra nomina- tas illas suas urbes sub se comprehenderit? Hinc tantum abest, ut Cygneam cum suo tractu Wipertos olim suos agnovisse Dominos, aut Seniore[m] illorum arcem Zwickaviensem Ostersteinium condidisse, aut templum in monte ad Moselam pagum adificasse, (r) creda- mus, ut potius, nisi alia firmioraque producantur argumenta, sub Imperatorum Jurisdictione, ut antea, ita & tunc stetisse, ceu urbem Imperialem cum Chemnitio ac Altenburgo, & non demum post Wiper- ti Junioris mortem, quæ non anno 1136. sed ante annum 1124. (s) contigit, ad Imperium rediisse, [t] non contemnendis per- suadeamur rationibus. Certe ad usum sunt, quæ ex Mich. Sach- si Chronici Imperatorum parte III. fol. 245. nobis propinat, Schmidii Chronicon. p. 168. Wipertum, scilicet, juniorem Comitem non reliquisse hæredem? cum tamen Henricus, frater ejus, adfuerit? (u)

(p) p. 516. edit. Argent. 1609.

[q] Chron. Citiz. p. 784.

(r) Utrumque tradit iterum Schmidius l. c. p. 163.

(s) Hoc inde clarum, quod pater Wipertus Senior inter Uxo- rem & filium, dicatur sepultus à Chron. Pegav. Aut. p. 257. eique successerit Henricus. Conf. Albini Hist. Comitum Leisnic. p. 27.

[t] Ut Schmidius vult Chron. Cygn. p. 168.

[u] & cur hic *Cygneam* non accepisset, & tam egregia hæreditatis portione fuisset exclusus? Certe *Lotharium Imperatorem Ladislao*, Principi Polonico, dono baptismalis loco dedisse hanc urbem liberam tunc & Imperialem, somnio propius accedere videtur, quam Imperatoriam spirare munificentiam, extra orbitas conservandi imperii tunc non facile evagantem. Relinquimus ergo *Wilhelmo & Bortuffio*, [x] ex quibus sua derivaverat *Sekmidius*, auxeratque suos fumos, eosque aliis vendere facile patimur, lucem interim sequaturi historicam. Vero similis nempe videtur, *Lotharium*, non solum cum *Henrici Marchionis Misnensis* rebus afflictissimis succurreret, (*Wicpertus* enim *Senior* post *Soceri* suo, *Wratislavi*, mortem *Marchiam Misnie* etiam à *Cæsare* obtinuerat) eumque omni consilio ac ope cum *Conrado Comite Wettinensi*, ejusque *Genero*, *Alberto*, *Marchione Brandenburgensi*, ac *Egberto* anno 1123. adjuvaret, (y) sed & postea sæpius *Cygneæ* fuisse commoratum, perinde ac de *Chemnitio* constat, ubi inter alia & *Monasterium splendidum* condidit, id clarissime *Friderici II. Cæsaris* diplomate anno 1226. prid. Kal. Maj. indict. 14. dato, quod apud nos est, asserente. Et si, ut est, fuit civitas Imperialis, quam, quæso, aliam, quam *Cæsaream* iconem preferre debuisset nummus? Huic enim pronunciato *Cæsareo* (in *Kaiserlichen Land- und Lehn-Recht* lib. 1. Tit. XII.) semper per Germaniam, quantoque magis in ipsis urbibus Imperialibus? sua constitit veritas vigorque: Wir sprechen/ daß alle Münzen / die im Römischen Reich seynd / die seynd eines Röm. Königs. Und wer sie haben will / er sey Pfaff oder Ley / der muß sie haben von dem Röm. Reich / und von dem Röm. König.

(u) Vid. Chron. Pegav. & Albin. loc. cit.

[x] Vid. *Wilhelm* p. 23. & *Bortuff*. Hist. Mersb. c. 9.

(y) Vide in primis *Cosmam Pragensem* Hist. Bohem. Lib. III. p. 68.

König/ und wer diß nicht thut/ der frevelt an dem Röm. Reich.
 Quid? quod & ex ipsis literis circumscriptis manifestum reddi
 videatur, ipsum Cæsarem eundem nummum ibidem cudi fecisse,
addito Cygni signo, ut locus, unde prodierit, neminem latere
 queat, perinde ac in aliis, & imprimis *Mühlbusinis* observamus,
 Cæsares in nummis equitantes plerumque vel cum *Insignibus ci-
 vitatis eudentis* à tergo, vel cum ipso ejus *nomine* offerri, sed de
 quo, ubi ad *Mühlbusinos* fuerit deventum. Neque moramur,
 quod in eo non *Imperator* salutetur, cum nota inter *ipsum* & *Con-
 radum* à Svevis & Francis ipsi oppositum, sint dissidia, non nisi
 cum morte terminata. Quid? si sub initium Imperii ibidem cu-
 sus? neque etiam Ducis titulus in eo legitur? Quid? si & in
Friderici II. Imperatoris nummis vel solum *Friderici* nomen
 frequentius reperiatur?

§. 8. Proximi ab hoc denario urbe adhuc in Imperii liber-
 tate stante cuso, censendi nunc sunt illi *majoris moduli bracteati*,
 tunc sine dubio, cum Marchiones Misniæ jam ei imperarent,
 conflati, quorum descriptionem nobis communicat *Georgius A-
 gricola* Lib. II. de *Pondere & Temperatura Monetarum* scribens p.
 298. *At Germanorum nummi argentei partim sunt puri, partim misti.*
Ex puro argento sunt tenuissima illæ VETERES BRACTEÆ IN MISENA
ERUTÆ in quibus OLORES sunt impressi. Quem *ita* *et* *ita* quoad
Cyneos sequitur *Tilemannus Frisius* in *Speculo Monetario* p. 164.
 ita de *bracteatis*, quamvis satis inepte, ut alibi docebimus, disse-
 rens: Vor tausend Jahren / do die Wenden Dalmatien ieho
 Meissen bewohnet / haben sie mit Silber oder silbern hohlen dün-
 nen Pfennigen nach Pfunden und Lothen gehandthieret / auch
 lange hernach im Lande hohle Münze gehabt / Wie denn der von
 Zwickau hohle Pfennige mit dem Schwane / wie *Georgius*
Agricola meldet / anzeigen / biß in das 1300. Jahr / da die grobe
 Münze eingerissen. Hi ipsi vero denarii, quamvis nobis non visi,
 interim ut descripti sunt, non possunt non in seculum *decimum*

quar.

quartum collocari, majori quippe non solum constantes forma, sed & puriori argento, argumento antiquioris ævi certissimo.

§. 9. Hos denarios excipiunt *minores bracteati concavi*, qui vulgo sub *penningorum nomine* comprehenduntur, & à nobis illorum *quinque* sub num. 13. 14. 16. 17. 18. Tab. I. exhibentur. In omnibus *tres cygni* conspiciuntur, ita tamen, ut posterioribus *numerus I. unum* forte *penningum* designans, incumbat. *Materia* non constant una eademque, sed alii aliis puriori gaudent argento, pro diverso scilicet tempore, in quod nativitas ipsorum incidit. *Tempus* vero illorum si etiam hic detegendum, quò in lucem prodierint, illos, tacentibus licet de iis, perinde ac de superioribus, *utrimque Chronici Cygni conditoribus*, non inepte forsan in *medium & finem decimi quinti seculi* collocare placeat.

§. 10. Istos nunc comitentur *Grossi*, quorum supra jam mentionem injecimus, & Tab. III. n. 14. & 15. ære exprimi curavimus. De horum *patria Friberga* urbs litem nobis intendere videtur, certe palmam reddere dubiam, ut mox audiemus. Illi, ut à *descriptione* ipsorum faciamus initium, *Misnensis hodiernæ*, velut *Spenerus* autumat, *Wettinensis veteris Galeæ ornamentum* ab una parte visui exponunt, *caput scilicet humanum ac barbaturum, pileo acuminato tectum, pennis pavoninis supra ornato*, de quo in *Gothanis* quædam jam sumus præfati; ab adversa *scutum Thuringicum*, quod *Leonem* ostentat, *cruci impositum cernitur*, in quatuor ejus angulis *circumscripita* velut ex abundanti, pro more tamen istius seculi vox est: *CRVX*, & non, ut *B. P. M. Sagittarius*, *Dissertatione III. de Nummis Saxonis* existimat, *VRBR*, quas per *VRiBeRgam* [*Misniæ urbem*] perperam vult explicatas. Multo minus audiendus hac in parte *Laurentius Faustus* est, in *Genealogia Saxonica* p. 21. ita differens: *Es haben die alten Sachsen gemeiniglich in ihren Stammbaum und auf der Münz ein Creuz geführet / mit den 4. Buchstaben in den Winkeln des Creuzes / CCNS. welche bedeuten: Crux Christi*

Si Nostra Salus. Damit sie zuverstehen geben wollen ihren Glauben / und daß sie ihre Seeligkeit und einigen Trost allein gegründet auf den H. Erren Christum. Præterquam enim quod aliæ plane, &, ut indicavimus, in iis reperiantur literæ, *ellis*, quos ipse innuit, in *Friderici sapientis* saltim nummis deprehendendis, aliam plane reputamus subesse causam, *superstitiosum* scilicet omnibus prope rebus crucem adjiciendi morem, si non *exterorum* nummos imitandi rationem. Illinc, ut ad *litteras* Grossorum redeamus, has legimus: GROSSVS MARCHIONUM MISNENSIS. Hinc vero: Fridericus DEI GRACIA TVRINGIE LAND-Gravius. *Duplicis* præterea sunt generis, nempe non solum à *Friderico Placido*, qualis est, quem jam dedimus, sed etiã à *Wilhelmo*, fratre, *Landgravio Thuringie*, [ut numerus 15. indicat) fieri iussi, in quibus tamen nihil mutatum invenimus, nisi quod loco F. litera W. conspiciatur, per omnia alias & *ratione forme & materie convenientibus*. Denominationem ipsorum quod concernit, eam illi à capite *Judei pileato*, sive quod verum illud tale sit, sive quod vulgo tale visum, sortiti sunt. Illius certe rationem reddere videtur *Petrus Lambecius ex Constitutionibus Guidonis Tit. S. Laurentii in Lucina Presbyteri Cardinalis in Synodo provinciali Vindobonensi 4. Eid. Maji. 1267. promulgatis*, quæ inter alia ita habent: (z) *Cum in tantum insolentia Judeorum excreverint, ut per eos in quam plurimis Christianis jam dicatur infici puritas catholice sanctitatis non tam nova condentes, quam summorum Pontificum statuta vetera renovantes, distincte præcipimus, ut Judei, qui discerni debent in habitu à Christianis, CORNUTUM PILEUM, quem quidem in istis partibus consueverunt deferre, & sua temeritate deponere præsumserunt, resumant, ut à Christianis discerni valeant evidenter, sicut olim in generali concilio extitit definitum. Quicumque autem Judeus sine tali signo deprehensus fuerit incedere, à Domino terre pœna pecuniaria puniatur.*

§. II. Exposito ita ipsorum nomine, ad tempus percussio-
dela-

[z] Tom. II. Commentar. Bibl. Vindobon. fol. 66.

delabimur. *G. Fabricius* Lib. VII. *Orig. Saxon.* fol. 754. *trigesimum nonum* refert *seculi decimi quinti* annum; *A. Möllerus* in *Annalibus* suis *Fribergensibus* *quadragesimum*; *L. Wilhelmi* vero in *descriptione* *urbis Cygneae* p. 196. ac *Tobias Schmidius* in *Annalibus Cygneis* p. 201. *quadragesimum quartum*; quem *postremum* *retinendum* *maxime* esse, *præter seorsim expressa fratrum in iis nomina*, *suadere*, *etiam* videtur *Georgii Agricola*, *Viri gravissimi* atque *hujus rei scientissimi*, *authoritas*, *id conceptis verbis* l. c. p. 300. *affirmantis*: *Eos*, *qui ex Judaico capite cognomen traxerunt*, *eadem fratres*, *Friedericus & Wilhelmus*, *jam Duces Saxoniae facti*, *signarunt* anno *MCCCCXLIII*.

§. 12. *Locum* vero *præprimis* nostræ nunc esse *considerationis* facile apparet, quem *Cygneam* eo ipso, quo inter *Cygneos* illos *retulimus*, *volumus*. *Neque deesse* nobis *etiam* *fundamentum*, cui hanc *superstruximus* *sententiam*, *ex sequentibus* *constabit* *clarius*. *Siquidem id totidem verbis asseverantem* *statim* *producimus* *Laurentium Wilhelmum* & l. c. p. 196. *hæc* *perhibentem*: *Anno 1444. Sein die ganzen Groschen allz hier so man Jüden Hüte genennet/erstlich geschlagen worden.* *Ex quo sine dubio postea hausit ac repetiit* *T. Schmidius* *Chronico Cygneo* p. 201. *ad annum 1444. eadem referens*. *Um diese Zeit sind die ganzen Groschen/so man Jüdenhüte genennet/erstlich hier zu Zwicka geschlagen worden.* *Möllerus* *contra* in *Chronici Fribergensis Annalibus* p. 86. *Fribergæ suæ* *illos adjudicat*, *ita scribens*: *Welche (Fridrich und Wilhelm gebrüdere) noch dieses Jahr (1440.) eine Reformation in der Münze fürgenommen/ und grosse ganze Groschen mit Jüdenköpfen/ die man daher Jüdenhüte genennet/wie auch kleinere mit Löwen/ zu Freyberg münken lassen/ der großen haben zwanzig/ der kleinen sechzig einen Reinischen Gulden gegolten/ laut Fabricii Berichts in* *Origin Saxon.* fol. 754. *Fabricium* *proinde* *si* *confu-* *limus* *porro*, *ad quem nos remittit*, *locum* *illum* *plane* *tacere* *deprehendimus*, *sed saltim ista ad annum 1439. (rectius 1440.*

quadragesimum quartum &

& sequentes) memorantem: *Renovata itidem res nummaria, percussi nummi cum capite Judæi pileato, quorum viginti aureo varent Rhenano, tum nummuli dicti Landsbergenses, quorum sexaginta eundem aureum pretio æquarent.*

§. 13. Quantum itaque conjecturis possumus assequi, illos cum capite Judæi pileato *Cygnæ* rectius vindicari credimus, non solum patriarum rerum scriptorum nitentes autoritate, *Wilhelmi* scilicet ac *Schmidii*, sed in fontibus illis, quos *Möllerus* hausit, id quod subinnuit, non reperientes, hoc est *Fabricium*, qui sua iterum omni procul dubio *Agricolæ* debuit, certum percussio- nis locum non definientem. Cum ergo hic, perinde ac *Agricola*, locum taceat, imo nec tempus clare tradat, exposita siquidem *Friderici simplicis* morte, quæ non anno 1539. ut laudatissi- mus dicit autor, & nos supra illum secuti, p. 33. eandem sic retulimus, sed demum anno 1440. die 4. Maji contigit, statim pergit: *Secuta statim exactio est &c.* dehinc: *Renovata itidem res nummaria &c.* Atque adeo videmus, *Möllerum* ea, quæ hic in- venerat, statim *Freibergæ* sue in *Annalibus Freibergensibus*, & qui- dem anno sequenti adscripsisse, qua fide, penes B. Lectorem, esto judicium. Præterea, cum in utroque non conjunctim com- pareant *Serenissimorum fratrum nomina*, quilibet videt, eos fuisse signatos animis ipsorum jam distractis, quod post annum 1440. maxime contigit, nondum tamen divisione provincia- rum facta, quam anno 1445. institutam fuisse novimus, quip- pe quo, vel ipso referente *Schmidio*, [a] *Wilhelmus* *Cygnæ* suos à juramento fidelitatis absolverat, ut adeo precedente adhuc anno *Cygnæ* vel utriusque fratris, vel *Wilhelmi solius*, & *Friderici Freibergæ*, ob animorum disjunctionem, & si *Mölleri*, notitiis forte edo- cti, relationem non plane nullam reputare velimus, fuerint percussi.

§. 14.

(a) p. 202. & in *Annalibus* p. 236.

S. 14. *Exposito nunc loco ipsorum ac tempore, progredemur ad reliquos, nisi occlamantem hic haberemus Tilemannum Frisium, ac hosce nostros (b) in annum 1390. rejicientem* hisce: Und in dem 1390. (Jahre) hat der Marggraff Wilhelm von Meissen/Cocles genannt / beneben seines Vatern Bruder / Land-Graff Balthasarn in Thüringen Groschen / geschlagen / die Jüdenköpffe genannt / 90. auf die Marck / und 9. Loth ins fein / deren 20. einen Reinschen Gulden gegolten / die feine Marck auf 8. Goldgulden ausgebracht. Alios ergo si iterum hoc de negotio consulimus, eadem prope, nisi quod *aliud nomen* iis indat, ac *numerum octogenarium* ipsorum, si *marca* debeat respondere, substituatur, nobis suggerit Möllerus, p. 67. in Ann. scribens: Anno 1390. sind auf Befehl Land- und Marggraf Wilhelm / Coclitis, zu Freyberg die alten Wilhelms-Groschen gemünzet worden / deren 80. eine Marck gewogen / und in Werth 9. Loth. Silbers und 7. Loth Kupfer gehalten / wie solches *Agricola* Lib. II. de *pondere & temperatura monetarum* beschrieben. Prius vero quam *Agricolam* ipsum, ad quem provocat Möllerus, accedamus, *Fabricium* audiemus, sed, ut patebit, obiter saltim illos tangentem, ac hæcce modo p. 673. in *Originibus* ad annum 1396. referentem: *Rem nummariam* [Wilhelmus] *restituit & NUMMI WILHELMIANI nomen ab eo retinent.* Res ergo sic omnis denique ad *Agricolam* redibit, qui & nobis facile totam dirimet litem. Iste vero de iis non solum l. c. p. 269. ita: *Quomodo etiam nummi quidam argentei Miseni à WILHELMO Principe WILHELMICI sunt appellati;* sed & pag. 299. hunc in modum: *Extant præterea, etsi pauci, vetustiores argentei, quos majores nostri, cum tributa conferrent, dominis numeraverunt. Etenim anno MCCCXC. WILHELMUS, cognomento Cocles, Princeps Misena & Balthasar Princeps Toringia, fuit vero Balthasar Wilhelmi patruus, ex besse, (Marck) qui quatuor uncias & semiunciam (9. Loth) argenti in se continerent,*

I

signa-

(b) In Specul. Monet. p. 164.

signarunt octoginta. Atque hi WILHELMINI sunt dicti. Qui vero POSTEA percussi sunt, PARTIM EX ALTERO WILHELMO, jam Duce Saxonum, PARTIM EX JUDAICO CAPITE cognomen traxerunt. Quoniam vero eorum viginti aureo Rhenano permutantur, eo modo bes argenti minoris venit, nempe aureis Rhenanis octo. Wilhelminos vero alteros, fratres Fridericus & Wilhelmus Principes Misene & eorum agnatus Balthasar Princeps Toringie percusserunt anno MCCCC. Ex quo sole meridiano elucet clarius, Frisium quadrata pro more miscuisse rotundis, atque non solum falso perhibuisse, illos cum capite Judei pileato anno 1390. fuisse conflatos, cum Agricola, Fabricius ac Möllerus illos eo tempore à Wilhelmo Coclite, custos uno calamo WILHELMINOS appellent; sed & ipsorum 90. confecisse marcam, Agricola & Möllero 80. saltim memorantibus. Ex Agricola insuper dispalescit verbis, ut hæc *ὡς ἐν παρόδῳ* addamus, alios & recentiores, Wilhelminos pariter dictos, à Friderico & Wilhelmo fratribus, & agnato Balthasare, Landgravio Thuringiæ, anno 1400. fuisse cusos, quos sine dubio intelligit Frisius, hæc p. 125. l. c. prodens: die Marggraffen von Meissen und Landgrafen in Thüringen haben auch nach der Art (aber noch geringer) wie sie anno 1390. angefangen / Fürsten Groschen / Wilhelmet genannt / geschlagen; Alios denique & esse Wilhelminos, à Wilhelmo, Friderici Placidi fratre, nomen sortitos, eodemque tempore, si Agricola credimus, percussos, Leonem, Landsbergense tenentem scutum, offerentes. Ita enim pergit ibidem Agricola: *Iidem fratres eodem tempore etiam percusserunt nummos, quorum tres valebant uno Wilhelmino, atque sexaginta aureo uno Rhenano. In eos autem impressus est Leo cum tribus trabibus, quæ sunt Insignia Landsbergensia, ejusmodi nummi centum pendunt bessem, in quo inest argenti sescuncia. (3. Loth.)* Qua ratione bes argenti venit octo aureis Rhenanis, & tredecim id genus nummis cum tertia unius parte. Qui residui nummi partim numerantur monetariis, eorum vero admodum pauci extant. Ex quo non solum sua hauserat Fabricius, quæ supra ex Originibus p. 754. retulimus, sed &

& *Agricolam sequutus est iterum* hac in parte *Frisius*, p. 125. scribens: Darnach sind gemünzet worden anno 1444. die Groschen mit den Löwen das Wappen haltende mit den Balcken / deren 3. einen Wilhelmer thaten. Et paulo post: Und haben die Fürsten von Sachsen und Meissen anno 1444. sich bemühet / die frembde Münze verbothen und neue schlagen lassen. Pagina vero 164. Anno 1444. seynd die Frembden eingeschobene Münzen im Lande zu Meissen verbothen / und andere neue Groschen gleicher Werthe von dem Herzogen von Sachsen und Marggrafen zu Meissen geschlagen worden. Umb dieselbe Zeit seynd die Groschen mit den Löwen / das Landsbergische Wappen mit den 3. Balcken haltende / 100. auf die Marck und 3. Loth ins fein / deren 3. einen Wilhelmer gegolten / geschlagen / davon die alten Meißnische Schock kommen / deren 60. 20. Wilhelmer oder einen Goldgülden der Zeit gemacht / ieziger Zeit 20. Fürstengroschen oder ein alt Schock. Ex quibus *Frisii* & imprimis *Agricole* verbis interpretandus nunc est *Fabricius* ac corrigendus, qui perperam grossos impurius æris, *Leonem*, Insignia Landsbergensia tenentem, exhibentes, supra *Landsbergenses* vocavit *nummulus*, quo ipse fecit, ut nos ista verba p. 33. de *minoribus bracteatis* intellecta voluerimus; quo tamen non obstante, eadem illis manet ætas, supra à nobis indicata, in *Friderici* scilicet vel *simplicis*, vel *Wilhelmi* & *Friderici* fratrum incidens tempora. Siquidem, referente *Amplissimo DN. Temzelio*, in quadam *Wilhelmi*, Landgravii Thuringiæ, notitia sex diversorum *minorum bracteatorum* eorumque *diversi valoris* his fit mentio: Zum ersten / so sind acht Pfennig Münze / der Keyne der andern am Korne gleich ist / als Landsperger / Isnechscher / Wiffenscher / Thener / Salvelder / Mülische Zwerherley / und Nortsche; ex quo fit manifestum, ipsius tempore omnes hos existi-

... tisse,

tisse, quorum etiam, ac inprimis *Fenensium* ac *Salfeldensium*, veram ætatem alibi jam detegimus, in medium decimi quinti seculi pariter collocatam.

§. 15. Ad reliquos nunc properamus nummos *Cygneos*, & ad eos devenimus, qui vulgo tunc temporis audivere *grossi acuti*, (*Spizgröschgen*) sine dubio, quod *minores sint cæteris*, typo nitidiori ac circulis, acutis angulis conspicuis, qui insignia includunt, percussi. Præferunt illi, quos vidimus, & num. 16. Tab. II. exhibuimus, ab una parte *Insignia Saxonica, Rutam* scilicet, & has literas: *Ernestus, Wilhelmus, Albertus Dei Gratia, DVces Saxonie, Thuringie Landgraviæ, Marchiones MISnenses*; ab adverfa *Insignia Landsbergensia*, circulis circumdata, ut diximus, in acutos angulos desinentibus, & has rursus literas: GROSSUS NOVUS MARCHIONUM MISNENSIVM, additumque annum truncatum vel 77. (1477.) vel 78. (1478.) cujus iconem dicta repræsentat tabula. *Pat* ergo illud *Illustrissimorum Fratrum cum Patruo Wilhelmo*, hoc nummorum genus nobis dedit, cui res nummaria maximum huc usque florem per *Misniam* ac *Thuringiam* debet, de quo alibi & pluribus, nunc paucis adhuc de his ipsis. Et quidem *materiam* quod concernit, illi ex purissimo constant argento, talique qualis officinam modo exit excoctoriam. Inde fuit, quod non solum *grata illorum semper fuerit acceptio & commutatio*, quod inter alia & de *Tetzelio*, æruscatore, Vir piissimus *Joh. Matthesius* in suo, quod de *vita Lutheri* conscripsit, opere, memoriae prodidit; (c) sed & pretium illorum brevi post tempore ita auctum fuerit, ut mox *quindecim penningos*, demumque *octodecim* valuerint, exinde *Misnensibus nostris Sunffzerlein* atque *Achtzerlein* appellati.

§. 16.

[c] p. 11. b. scribens: Wie solches vor den Ablass Partirer Kommet / der Römisch Brief / Wachs und Bley an gute Schreckenberger / Spizgröschel / und Goldgülden stach / sehet Tetzeln an zu fluchen &c.

§. 16. *Tempus & locus percussiois* imprimis restant nobis adhuc investiganda, de quo utroque magnam novimus inter Scriptores esse discrepantiam; atque de primo prius. Vix vero hic iterum audiri meretur *Tilemannus Frisius*, de iis hæcce absona circa tempus tradens: Darnach anno 1457. seyn die alten Spitzgroschen mit den Balcken auf 12. alte Pfennige erstmahls geschlagen / seyn aber bald auf funffzeben gestiegen. Veriora his tradere videntur *Laur. Wilhelmi & T. Schmidius*, qui illorum nativitatem in annum 1472. collocant, quorum verba infra producemus. *Tob. Heidenreichius* in *Chronico Lipsiensi* anno 1474 & *Lipsie* vult cusos; (d) *Petrus Albinus* in annum 1476. illos rejicit, non addito loco, quo nati fuerint. Si dicendum ergo quod res est, vero nobis accedere videtur propius, ab anno 1472. usque 1478. *Cygnæ* illos ac plurimos quidem fuisse conflatos, quamvis, ut verum fateamur, nobis de annis 1472. 1474. 1476. nullos hæctenus, sed saltim de annis 1477. & 1478. videre contigerit, prioribus forte plane sine anno signatis. Idque, quod diximus, vel ex eo probabile redditur magis, quod sciamus, ab anno 1472. maxime effloruisse metallifodinas *Schnebergenses*, quarum argentum primùm omne *Cygnæ* typarios subiit, id totidem verbis docente *T. Schmidio*. (e) Ut tamen non præfracte dicere audeamus, illorum nullos plane dedisse *Lipsiam*, modo non alii fuerint, qualem de anno 1477. conspeximus, ab una parte *Rutam*, circulis itidem angulis acutis præditis circumdatam, exhibentem, cum his literis: *Ernestus Wilhelmus Albertus Dei Gratia DUCeSSAXonia TVringia Landgraviu MARchiones MISnenses*; ab altera *Leonem* in scuto cir
 I 3 cum

[d] p. 76. ad ann. 1474. scribens: Auch sind in diesem Jahr zu Leipzig uf Churf. Ernsts und Herzogs Albrechts Anordnung Spitzgröschlein zu 15. Pfennige gemacht worden.

(e) Chron. Cygn. p. 222. scribens: Es sind aber anfangs

cumscriptura : *GROSSVS NOVVS MARCHionum MISnensium.*
77.

§. 17. Succedat itaque *locus officinae monetariae* ipsis destina-
tus, cum jam non amplius ignoremus *civitatem eudentem*, ean-
dem nobis & *Laurentio Wilhelmi*, & *T. Schmidio* & *Petro Albino*
uno velut ore prodeuntibus. *Istum vero in Descript. Cygn. p. 199.*
ad annum 1472. his indicat *prior*: Hat man allhier die kleinen
Gröschlein / die da 15. Pfennig gelten / geschlagen / Spitz-
gröschle genannt / in der Rangen. Haus / usn Holzmarkt /
do hernach Wolff Opel / und dessen Sohn Bürgermei-
ster Carl Opel / nachmahls desselben Eydam Philipp
Meise / (des Raths) von Weyda bürdig / gewohnet. Iis-
demque verbis hoc repetit *Schmidius in Annalibus Cygneis p. 223.*
soltim addens, quod suo tempore *ædes illas Joh. Wellerus*, Sena-
tor, incoluerit. *Albinus vero hunc in modum*: Die Spitz-
gröschlein / damit wir solches hier auch gedencen / seynd zu-
vor im Jahr 1476. von dem Schnebergischen Bergwerck
zu Zwickau gemünset worden / und hat eins nur einen Sil-
bergroschen gelten / nachmahls 15. Pfennig / dahermans noch
fünfzerlein auf den Schneberg zu nennen pflegt / endlich ist
eins auf 18. Pfennig kommen / dabey es noch bleibt. Und
dannhero sie auch von etlichen Achtzerlein genennet werden.
Ut

lich nicht die Silber auf den Schneberg / sondern zu Zwi-
ckau geschmelzet / und daselbst eine Zeitlang ver-
münset worden. So hat der Zehndner da gewoh-
net / dannhernach ein Dorff nicht fern von Wiesen-
burg zwischen Schneberg und Zwickau an der Mul-
da die Silber-Strass genennet worden / so zuvor die ar-
me Ruhe geheissen / und dem von Uttenhof zuständig

Ut adeo officinam nunc monetariam in domo scilicet Rangiana, in foro lignario sita, cum reliquis earundem ædium possessoribus sciamus.

§. 18. Reliquos ut porro investigemus, quos Cygnea nobis dedit, nummos, instituti nostri nos admonet ratio. Occurrunt vero jam Grossi, qui vulgo Censuales audiunt, (Zinßgrosschen) sine dubio, quod tributum ac census hoc moneta genere à subditis Magistratui fuerit persolutus; itemque argentei, (Silbergrosschen) quod ex argento puriori, ex Schnebergensium scilicet fodinis eruto, fuerint conflati, eo certius Cygnea vindicandi, quo clarius Cygneam matrem profitentur. Siftunt vero isti, cœu icon Tab. I. n. 19. docet, in anteriori parte, Friderici Sapientis, Electoris caput, mitra Electorali tectum, dextra gladium gerentis eumque

gewesen. So wird auch noch die Brücke bey demselben Dorff die Silber-Brücke genenet. Christianus Meltzerus vero in Descript. Schnebergæ p. 161. Gleichwie aber Anfangs / ehe der Schneeberg sich zu einer Stadt angelassen / und des Bergwercks Bestand sich geeignet / das stattliche Erz nach Zwickau verführet / und daselbst an der Mulda / wo der Holzanger ist / geschmelzet worden / - - und hernacher eine gute Zeit das Silber hinein in die Münze geführet worden. Also ist auch dazumahl die Münze in Zwickau gewesen / und erstlich mit anno 1500. uf den Schneeberg kommen / und dieses darum / weil in der dritten grossen Bergordnung / so anno 1500. gegeben / von denen Landes-Fürsten Verfügung gethan wird / daß unverzüglich auf diesen Bergwerck den Gewercken und Arbeitern zu gute gemünzet werden solle. Conf. Albini Chron. Metall. p. 28. & Wilhelmi Descript. Cygn. p. 147.

que dextro imponentis humero, circum positis circa quatuor
scutis, Electorali, scilicet, *Saxonico, Misnico & Thuringico*, vocibus-
 que sequentibus; *FRIDERICUS ELECTOR* [minus recte *B. P. Mart.*
Sagittarius hic legit: *ALBERTUS*) (f) *IOHANNES DVCE S SAXONIAE*;
 ab adversa parte *Galeam Electoralem Saxoniae coronatam orna-*
tamque cornibus foliatis, medium habentibus pileum turbinatum,
ac pavoninis pennis fastigiatum, & non, ut iterum P. Mart. Sagit-
tarius vult, parmulam & galeam Comitatus Provincialis Thuringiae,
 [g] cum anno 1492. sequentibusq; vocibus: *GROSSUS NO-*
VUS ZWICKAVIENSIS.

§. 19. Quatuor caeteroquin diversos, aliquaque cum li-
 terarum discrepantia alibi deprehendimus. In aliis siquidem
 voces illae ita leguntur: *FRIDERICUS E (Ruta) ELECTOR IO [Leo*
Misnicus) hannes DVCE S S (Leo Thuringicus) AXO [Gladii Electro-
ratis Saxoniae, ac ad ejus latera annum 1492. verbaque: GROS-
SUS NOVUS ZWICKAVIENSIS, sistit. In aliis rursus istas sic
offendimus: FRIDERICUS ELECTOR Johannes GEORGIVS DVCE S SA-
XONIAE (æ); à posteriori parte: GROSSUS NOVUS ZWI-
CKAVIENSIS 1492. Alii iterum ita illas habent: FRIDERICUS E-
lector Johannes GEORGIVS DVCE S SAXONIAE; hinc autem: GROS-
SUS NOVUS ZWICKAVIENSIS 1492. Licet ergo Grossi ipsi
fatis loquantur suam patriam, nihilominus sunt & alii nobis te-
stes, idem confirmantes. Atque in his praecipuus ac toties lau-
datus patrius L. Wilhelmi loc. cit. p. 147. haec nobis communi-
cans: Es ist auch vor dem 1500. Jahre die Münze / so die
Chur- und Fürsten zu Sachsen angerichtet / allhier gewesen.
Man hat / wie man denn alte Zins groschen findet / so 1492.
allhier geschlagen / an der Mulda im Anfange des Schneber
 Berg,

(f) Dissert. III. de Nummis Saxon, A, 2.

(g) Ibidem.

gischen Bergwerckes das Erz geschmelzet/und sind die Schmelzhütten an der Mulda/ wo iezo der Holzanger ist/ gestanden/ auch da solche Hütten nach Schneberg transferiret worden / dennoch das Silber eine lange Zeit nach Zwickau geführet worden. Ac P. Albinus in *Chronico Metall. Misn.* p. 45. Gleichfalls sind die Silbergrofchen auch anfänglich von dem Schnebergischen Silber zu Zwickau/ und nachmahls auf dem Schneberg meistentheils gemünzet worden/ derentwegen / wie zuvor die Spitzgröschlein/ also iezo die Zinßgrofchen auch noch in Oester- und Thüringer-Lande Schneberger genennet werden. Gemella plane his tradit pariter Christian. Meltzerus in *Descriptione Schnebergæ* p. 164. quæ repetere superfedemus, observantes saltim ex illa, circa annum demum 1500. officinam monetariam Schnebergam fuisse translata, quamvis & Cygneæ ex illo tempore non plane operæ monetariorum cessaverint; & rei monetariæ Prefectum, cuius curæ illos debemus, Conradum scilicet Funccium tunc existisse, qui non solum Friderico II. & Ernesto ac Alberto Lipsie, sed & Cygneæ ab hoc fuerit ministerio. (h) Quot denique ipforum ex besse argenti confecti fuerint, ne & id nesciamus, id nobis revelat G. Agricola l. c. p. 301. scribens: *At nummi, quibus tributæ persolvimus ex besse argenti puri signantur centum nonaginta tres, atque remanent undecim quartæ & vicesimæ unius ejusmodi nummi partes.*

§. 20. Ex decimo quinto seculo cito nunc transimus pede in decimum sextum, in quo primum ex Cygneæ oriundi nobis obveniunt penningi minores, *Rutam Saxoniam* impressam præferentes, ac exinde *Misnensibus* Rautenpfennige vocati, factique ex iis, qui *Leonem* ostenderunt, ac *Leontini* (Löwenpfennige) vulgo fuere nuncupati. Id certe non obscure colligitur ex *Chronico Wilhelmi*

K

p. 208.

[h] p. 162. ubi inter alia: Und sonderlich auch die Silbergrofchen 20, für einen Bölden zu Zwickau geschlagen hat.

p. 208 scribentis: die en Sommer (1512.) seyn die Raute
 pfennige aus den Löwenpfennigen geschlagen worden; item-
 que *Schmidius*, ad annum idem 1512. p. 263. hæcce suggeren-
 tis, si non verba *Wilhelmina* exscribentis: Dem Sommer über
 ist viel Geld vermünhet/ insonderheit die Rautepfennige aus
 den Löwenpfennigen gemacht worden. Quamvis vero *uterque*
 non addat *ocum*, probabile tamen est, *utrumque* loqui de *Cygnæa*,
 utpote cujus conscriberent *Chronicon*. Qui vero typos tum
 eorum cum *Ruta* *Cygnææ* ann. 1512, tum cum *Leone* jam ante
 percussorum, videre desiderat, eos Tab. I. n. 15, & Tab. II. n.
 17. æri traditos offendet.

§. 21. Ex illo tempore *officinam monetariam* non plane
 perpetuas egisse ferias, admodum videtur vero accedens, quam-
 vis, quos ex ea iterea acceperimus nummos, dicere non habea-
 mus. Hoc tamen novimus, anno 1530. die *Lune post Domini-*
cam, vulgo *Reminiscere* dictam, novam in arce *Ostersteinio*, *Electoris*,
 sine dubio *Johannis*, jussu & auspiciis, *extructam fuisse officinam*
monetariam, primoque mensis *Maji* die non solum *nummos un-*
ciales, sive *thaleros*, sed etiam *semiunciales*, seu *semithaleros*, item
didrachmos aliosque, qui hodie adhuc nonnunquam in manus
 nostras venire solent, *Electoris nomine & Insignibus* notatos, ibi-
 dem fuisse signatos, totidem verbis id exponentibus & *L. Wil-*
helmo p. 226. & *T. Schmidio* p. 37. & *Christian. Melzero* p. 164.

§. 22. Hanc vero non diutius ac in annum usque 1534.
 durasse, ac eo ipso *mox post Nativitatis Christi festum Schæbergam*,
 unde alias argentum erat devehendum, & postea anno 1538.
Dresdam (i) fuisse translata, iisdem, *Schmidio* scilicet, & *Wil-*
helmo debemus loc. cit. p. 227. itemque *Melzero* p. 164.

§. 23. Atque ab illo tempore nummum, quem produca-
 mus, invenimus nullum, nisi illum *quadrangularem*, quem vulgo
Krippam appellare consuevimus, sub n. 20. Tab. I. æri inscul-
 ptum

(i) *V. Jenisti* *Descript. Anneb.* p. 31. b. & *Weck. Chron. Dresd.*

ptum. Illinc tres cygnos representat, vulgatissimum urbi
δεῖγμα, cum anno 1573.; hinc *versum pentametrum*, & *rationem*
percussionis reddentem, & *annum* revelantem literis Romanis, sic-
 que sonantem:

EX Merito nI VeVs Dona reponIt oLor;
 numerumque anni iterum 73. cum literis I. & S. nomen forte
Præfæcti monetarii designantibus. Et hic ipse fuit nummus, qui
præmissi loco Sagittariis propinquiori ad metam ictu tela jaculantibus jux-
ta cum pisce assato ac duabus similis in orbe stanneo & vitro vino pleno
per præconem fuit distributus. [k] Frequentia scilicet, ceu
 notissimum est, superiori seculo erant vel arcibus ad metam
 sagittas diverberandi, vel bombardis globulos explodendi ex-
 ercitia certaminaque. Et talia quidem *Cygnæ* jam *Fridericus*
Placidus Elector anno 1580. vel 1486. [& non 1489. ut *Wilhelmi*
 p. 133. & *Schmidius* p. 526. tradunt, quippe quo Elector memo-
 ratus tribus ante annis obierat] propositis *brabæi* loco ab ipso
centum florenis præsentem insigni Magnatum multitudinē; item-
 que alia *Cygnæ urbis Senatus* anno 1536. constitutis in præmii lo-
 cum 15. florenis (l) instituerant. Sed longe solennius, ac, ut tum au-
 diebat, *Principum* erat certamen, (*Fürstenschiesßen*) quod tunc
Amplissimus urbis *Cygnæ Senatus* sumptibus maximis, ac ut ra-
 tiones, quæ in curia adhuc supersunt, docent, ad 2829. florenos
 assurgentibus, curâ *Matthæi Richteri* & *Nicolai Wunderlichii*, Con-
 sulum, dicto anno 1573. in *Augustissimi* Electoris AUGUSTI,
 veri *Patriæ Patris*, quoad vixit, honorem instituerat, qui ipse non
 solum cum *Serenissimo* filio, *Christiano*, gratiosissima sua præsentia ur-
 bem dignatus fuerat, sed & sequentes *Principes Comitesque* hospi-
 tes secum adduxerat, [m] *Georgium* scilicet, Episcopum Bre-
 men

[k] Laur. Wilh. p. 136. 137. 138. Schmid. Chr. Cyg. p. 531.
 532. 533. & in Annal. p. 403.

(l) Wilhelm. p. 133. 134. Schmid. p. 528.

[m] Schmid. p. 531. Wilhelm. p. 133. 134.

mensum, Ducem Saxo-Lauenburgensem, *Wilhelmum*, Landgravium Hassiæ, *Georgium Fridericum*, Marchionem Brandenburgensem, ejusque *Conjugem, Carolum & Fridericum*, Comites Palatinos Rheni, *Johannem Hoyerum & Johann. Georgium*, Mansfeldenses, *Burhardum*, Barbiensem, *Wolfgangum*, Hoënloensem, *Burhardum*, Hardeccensem, *Heinricum Seniore*, *Heinricum Medium*, & *Heinricum juniorem*. Plavienses, Comites, *Georgium de Schönburg*, filiumque ejus *Joh. Hoyerum, Paulum Martinum de Polheim, Anarchum Fridericum de Wildinvels*, Dominos, *Christophorum nobilem de Planitz*, aliosque nobilium quam plurimos. Ex civitatibus Sagittarii invitati evocatique erant sequentibus: *Noriberga*, nempe, *Erfurto, Lipsia, Witeberga, Dresda, Egra, Valle Joachimica, Friberga, Chemnitio, Schneberga, Anneberga, Marieberga, Misena, Hayna, Torga, Leucopetra, Vinaria, Coburgo, Jena, Gotha, Isenaco, Altenburgo, Ciza, Pirna, Mitweida, Borna, Neostadio ad Orilam, Numburgo, Halla, Curia, Weida, Salfeldia, Reichenbachio, Penico, Amberga, Cassellis, Anspachio, Kitzinga, Schwabaco, Schmolla, Rochlitzio, Slana, Colditzio, Döbela, Eulenburgio, Glaucha, Grimma, Hertzberga, Merseburgo, Olsnizio, Pegavia, Pösnico, Plavia, Ruspa, Waldenburgio, Zschopa, Gæpingaque.* Convenerant Sagittariorum 187. numero, propositumque iis summum erat centum florenorum premium, quod *Joh. Höfnerus*, Doctor juris Noribergensis, 24. sagittæ ictibus propioribus tulerat. Domui, in qua Principes Sagittarii agebant, à Senatu inscripti erant sequentes versus, à Rectore tunc temporis Cygneo, *M. Justo Ludovico Brischmanno* compositi:

*Hec est leta dies niveo signanda lapillo,
Qua videt AUGUSTUM subdita terra Ducem,
Hunc sibi CYGNEI cives gratantur honorem,
Vive diu populis, Dux generose, tuis!*

Plura vero de hoc certamine summa trasactio lætitia, scire cupientem, ad integrum de eo *Benedicti Edelheccii* conscriptum annoque 1573. in forma octava editum libellum ablegatum volumus.

§. 24. Ad seculum *decimum septimum* properare nos jubet
cessatio in cudenda monetam satis diuturna; officina enim
urbis Cygneæ monetaria, sicut & aliarum civitatum *Fribergæ,*
Lipsiæ, Annebergæ, Schnebergæ, Dresdam, Augusti Electoris jussu, *trans-*
lata, nihil nobis est, quod hic memoremus. Hoc tamen forte
non prætermittendum, reperiri grossos 1613. cufos, vulgares
quidem & Electoris *Job. Georgii I. & fratris ejus Augusti, Saxo-*
niæ Ducis, nomine eorundemque *Insignibus* signatos, sed quos
Cygnæ conflatos fuisse, *cygnus,* super *scutum* in quatuor areas divi-
sum conspicuus, videtur arguere, idem plane in aliis nummis 1622.
cufis conspiciendus quamvis de iis nihil profus apud *Wilhel-*
mum & Schmidum memoriæ proditum reperire nobis licuerit.
Illius iconem Tab. I. n. 21, quo facilius de eo fieri queat judici-
um, ære exprimi curavimus.

§. 25. Ac bene esset, fuissetque, si calamus hic nobis de-
mum esset ponendus, & non tangenda illa pene communis per
Germaniam in re monetaria calamitas, quæ & *Cygnæ nostram*
miris afflixit modis, enecavitque prope incredibilibus. Sini-
stro etenim & hic fato factum est, ut anno 1620. [n] aut poti-
us, ut in *Annalibus* refert *Schmidius,* [o] 1621. circa *Johannis Fe-*
stivum nova iterum exstructa fuerit officina monetaria, in qua
improbum illud detestandumque monetæ genus, quod à *libra*
vel *instrumento* illo, quo grossos aliamque pecuniam nummularii
appendebant, sique proba graviorque indito pondere erat,
lanx statim cum ea sese demittebat, (*sie fippete*) nomen accepit,
Das *Rippergeld* vulgo vocatum. *Dresdâ* nempe advenerat ejus *Præ-*
fectus, Abrahamus Prelauffius, qui die *Lunæ* post *Margarethæ* monetandi
fecerat initium, tantoque fervore opus istud urserat, ut *fusorum*
aramentorum ac *fabrorum serariorum* ministri operas ipsi mutuas
præstare cogerentur. Exhibuimus eorum duos, talem nimi-
rum n. 23. Tab I. non solum qui tunc 10. valuit grossos, quod

K 3

nume-

(n) *Schmid. Chron.* p. 38. (o) p. 490. 491.

numerus 10. infra adjectus innuit, anno 1622. conflatus; sed & grossum ejusdem temporis sub n. 22. Tab. cit. ibidem cum, in quibus hoc discriminis, ut in illo *unus* saltem *cygnus* super *tria scuta*, in hoc *tres* super *bina* conspiciantur. Sunt & alii diverſiq; valoris ibidem signati, hisque anno 1621. cum literis circumscriptis: *Johann Georg, D. G. Du. Sax. Jul. Cliv. & Moitt. Angelus* in area *scutum* tenens apparet, supraque sunt *tres cygni*, infra vero nota 20. grossorum; ab adverſa: *Sa. Romani Imperi. Archim. & Elect;* duoque *angeli* *scuto* innitentes: itemque alii eodem anno cum 30. vel 40. grossorum notis, supra autem *uno* vel *tribus cygnis* insignes; de anno vero 1622. cum notis 40. & 60. grossorum characteribus additisque itidem vel *uno* saltem vel *tribus cygnis*, sub conspectum pariter venerunt nostrum. Quam volucre vero improbissimum istud fuerit ex aliorum summo damno lucrum, vel ex isto singulari casu perspici potest, qui isti *Prælauffio* Dresdam se cum reclus suis & acquisita pecunia recepturo contigit. Dum enim silvam Oederanam transit, maleferiati quidam ac ex rapto vivere consueti ipsum aggrediuntur, omnibusque suis misere spoliant. Sed plura nobis hic dicturis, ac in primis qua ratione malum hoc serpsit, viresque indies eundo acquisiverit, ac tantas, ut anno jam 1623. nummus uncialis decem, ducatus vero septendecim florenis fuerit commutatus, manus injicere videtur *Clariss. Dn. Junckerus*, qui magna cum cura jam hocce argumentum in *sua Hennebergensium Comitum Historia*, quam ex *diplomatibus, Epitaphiis & Sigillis* improbo studio maximoque cum publici emolumento molitur, persecutus est. Hæcque fuerunt, quæ de *Nummis Cygneis* in præsens opera propemodum extemporanea commentari placuit, proxime, sicubi hæc non displicuisse intellexerimus, & de *Nummis Isenacensibus, Mühlhusinis, Northusinis & Weissenfensibus* peculiari scripto acturi. Interim Benevolus Lector hoc Catone, ceu in proverbio est, contentus valeat!

Sub

Sub finem ad supplendum, quod supererat, spatium adjicere
 allubuit Diploma *Friderici admorfi* 1315. datum, ex quo patet,
 quem censum [14. scil. *talentorum*] vel solum *S. Mariae Alten-*
burgense Monasterium in officina *Monetaria Altenburgensi* olim ha-
 buerit, quo simul egregie ea, quæ supra p. 5. 6. 7. diximus, il-
 lustrantur ac confirmantur: In nomine Domini Amen. Fr.
 (Fridericus) Dei Gratia *Mysenensis & Orientalis Marchio &*
Thuringorum Landgravius & Terre Plisensis Dominus. Uni-
 versis Christi fidelibus in perpetuum. Cum in obsequiis &
 petitionibus nostris Dominum Johannem Prepositum Ecclesie
Sancte Marie Virginis in Aldenburg paratum & benevolum,
 invenerimus, vice vicaria eidem occurrentes suis etiam preci-
 bus gratanter volumus inclinari. Igitur ad preces suas cen-
 sum in moneta *Aldenburg*, quem hæctenus sua possedit Ecclesia
 ratam habemus, & in hunc modum describimus possidendum.
 Dominus Prepositus singulis annis *duo talenta* recipiat unum
 ratione dotis Altaris *S. Galli* in Ecclesia *S. Nycolai* constructi,
 Alterum pro laboribus matutinalis Misse, que in Ecclesia *S.*
Bartholomei diebus singulis observatur. Custos Ecclesie tol-
 let *sex talenta*, duo pro memoria *Ulrici Sacerdotis, Adelheidæ, Ger-*
derudis & Berchte, sororum de *Eschenwelt*, que statuerunt inde
 eorum anniversarios dies peragi & vinum & oblatas comparari;
 Et in quadragesima sportam ficuum conventui ministrari.
 Idem custos *duo talenta* tollet pro memoria *Henrici monetarii &*
uxoris sue Domine Jutte, ad eorum anniversarios peragendos. Item
duo tollet pro memoria *Bertoldi Monetarii, & Henrici filii sui* ad il-
 lorum anniversarios peragendos. Item Dominus Prepositus
 post obitum *Dytheri Scriptoris* tollet *duo talenta*, que ad altare
S. Margarethæ virginis in nova Ecclesia sunt dotata. Insuper
 proprietatem *duorum talentorum* habet Ecclesia, que *Henricus di-*
ctus Lincke & uxor sua Domina Jutta in feodo possident, & in
 signum homagii singulis annis in purificatione sancte Marie
 dant unum talentum cere Domino Preposito Ecclesie prenota-

legimus etc.

te. In horum omnium stabilitatem perpetuam hanc paginam dedimus sigilli nostri munimine roboratam. Testes sunt Dominus *Ulricus*, compater noster, Nuenburgensis Ecclesie Episcopus, Dominus *Walterus*, Protonotharius curie nostre, Hermannus Goldacker Marsalcus noster, Ludewicus Stango, *Henricus de Knewe*, Henricus de Studenschen, Castrenses in Aldenburg, & alii quam plures. Acta sunt hec Anno Domini MCCCXV. Indictione XIII. Feliciter Amen.

Ad p. 10. post Byzantio sequatur: Bisandi (*Bysanter*) ab urbe Bisuntio vel Vesontio.

Ad pag. 25. ubi de nummis Landsbergenfibus & Braeteatis *Gothæ & Lipsiæ* in craniis repertis egimus, addi meretur, quod observavit *Christophorus Hartknochius* in *Dissertationibus Selectis de variis rebus Prussicis* 1679. editis, *Dissert. 16. de re Nummaria Prussica* §. 1. scribens: Eò dubio procul referendi sunt illi nummi, quos in sepulchris veterum Prussorum repertos testatur Casparus Schulzius Lib. 1. Chron. Pruss. f. 7. b. Habuerunt illorum nonnulli characteres nobis ignotos, illisque non absimiles, quibus in Insignibus *Vaidewuthi* Regis epigraphæ fuerit expressa. Vide dissertat. de Lingva Vet. Pruss. num. ult. Alii autem Latinis literis fuere signati ut in illis legi possent nomina: LECIPORUS: CRASSIVRA: CESTIANUS. Alii denique jam prorsus fuere detriti, ut nulla in illis litera legi posset. Exhibet nobis eorum nummorum figuras in prima chronici sui editione Schulzius, qui consulatur.

CORRIGENDA.

Pag. 1. l. 7. legatur: *observantia*; ibid. lin. 14. *limine*; p. 11. lin. 10. *imitatas*. p. 19. l. 20. post: *postremam*. deleatur *urbem* p. 25. lin. 25. lege Tab. III. n. 2. 3. & lin. 27. Tab. III. n. 1. p. 43. l. 30. lege Tab. III. p. 55. lin. 22. lege Tab. III. p. 59. l. 7. Brotuffio; lin. 12. *soceri sui*, lin. 21. *præferre*, reliqua æquus Lector ipse corriget.

